

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI AJALOO ÕPPETOOL

SISSEJUHATUS	3
1. AUVERE SILLAPEA KÜJUNEMINE	8
2. „JÄÄNEKÕRVA“ HÄLVITAMINE	21
3. „IDAKÕRVA“ LIKVIDEERIMINE	27
4. KATSE LIKVIDEERIDA AUVERE Tõnis Tolpats	33
KOKKUVÕTE	39
SUMMARY	42
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	44
LISAD	46
ILMUSTIKOOLID	46
KAARDID	47
FOTOD	53

Bakalaureusetöö

Juhendaja dotsent Ago Pajur

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. AUVERE SILLAPEA KUJUNEMINE	8
2. „LÄÄNEKÕRVA“ HÄVITAMINE	21
3. „IDAKÕRVA“ LIKVIDEERIMINE	27
4. KATSE LIKVIDEERIDA AUVERE SILLAPEA LÕPLIKULT	33
KOKKUVÕTE	39
SUMMARY	42
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	44
LISAD	46
ILMASTIKUOLUD	46
KAARDID	47
FOTOD	53

SISSEJUHATUS

Käesoleva töö teemaks on Auvere sillapea loomine ja laiendamine Punaarmee poolt, sakslaste edukad vasturünnakud ja sillapea tagasirullimine Kõrgesoose. Nende pealetungide edukusest sõltus paljugi Narva rinde püsimine ja nende ebaõnnestumise korral oleks tulnud ilmselt Saksa väed kiiresti Narva alt tagasi tõmmata.

Narva rindel 1944. aasta veebruarist kuni rinde õgvendamiseni juuli lõpus kujutas Narva all võitlevatele Saksa üksustele kõige suuremat ohtu Auvere platsdarm. Auvere platsdarm oli sügav sissemurre sakslaste kaitsesse, mis venitas niigi kõverat rindejoont veelgi pikemaks ning tegi Narva jõe joone kaitsmise tunduvalt raskemaks.

Punaarmee edu korral platsdarmilt kui oleks suudetud soost välja murda mereni, jäänuks SS-i III Germaani soomuskorpus, kes võitles Narva all, piiramisrõngasse. Kuna sakslastel puudusid arvestatavad reservid, oleks tulnud piiramisrõngast kiirelt välja murda ja ilmselt oleks rinne suudetud pidama saada alles kuskil Rakvere lähedal. Sinimägedesse polnud veel ehitatud nn *Tannenbergi* liini, ega ka Toila–Oru ja sealt Kurtna suunas kulgevat kindlustatud tagavaraliini, millele oleks võinud kaitse kiiresti uuesti üles ehitada. Mis kõige olulisem, sakslased oleksid kaotanud tähtsa põlevkivitööstuse rajooni, mis võimaldas toota põlevkivist hulga bensiini; viimasest oli Saksa vägedel puudus.

1944. aasta veebruari–aprilli sündmusi Narva rindel on uuritud juba üle poole sajandi. Selle aja jooksul on ilmunud hulgaliselt mälestusi, publitseeritud dokumente ja uurimusi. Praegune ajavahe toonasega võimaldab antud teemat käsitleda tunduvalt objektiivsemalt kui seda tehti sõja ajal või vahetult peale sõda, sest puuduvad ideoloogilised kammitsad, mis ei võimaldanud vene ajal avaldada objektiivseid uurimusi. Tänapäeva eeliseks on internetis leiduvad originaaldokumentide koopiad, millest paljud olid omal ajal salajased, erti hea valik on saksapoolseid materjale.

Töö peaesmärgiks on uurida senistest uurimustest mõnevõrra kõrvale jäänud Narva rinde Auvere lõigus 1944. aasta veebruarist märtsini toimunud lahinguid. Muuhulgas olen uurinud ka nende lahingute käsitlemist Eesti ajakirjanduses. Seni on nendest

lahingutest eesti keeles ilmunud teostes suhteliselt vähe juttu.

Kindlasti on üheks põhjuseks, miks Eestis Auvere platsdarmil 1944. aasta veebruarist aprillini toimunud lahingutest vähe räägitakse ja kirjutatakse see, et eestlasega mehitatud väeosadest võtsid neist lahingutest osa vaid mõned väiksemad üksused : vähetuntud Ida tagavarapataljon *Narva* (ülem kapten Fischer), mis tegutses jaanuaris Leningradi alt taganemisel; 29. Eesti Politseipataljon, mis kaitses Narva jõe joont Vääska piirkonnas; rügement *Tallinn* (major Richard Rubach), mis tegutses veebruaris Sirgala piirkonnas; ning Eesti Idapataljonid nr 658 (major Alfons Rebane) ja nr 659 (major Georg Sooden), mis osalesid märtsi algul Putki juures toimunud lahingutes. Saksa suurtest vastupealetungidest eestlaste üksused osa ei võtnud. Samas olen püüdnud eestlastega mehitatud üksuste lahingutegevust kirjeldada, sidudes neid platsdarmil toimunud lahingutega.

Saksa üksustest olen rohkem tähelepanu pööranud neis lahingutes osalenud 502. rasketankipataljonile (*Schwere Panzerabteilung*), mille ülemaks oli major Willy Jähde, kuna sellel üksusel oli paljuski otsustav mõju lahingute käigule.

Ühtlasi üritan vastust leida küsimusele, miks ei õnnestunud Saksa vägedel saavutada oma eesmärki – taastada rinne kaitseliinil *Panther* Auvere lähedal. Uurin ka mida on neist võitlustest kajastatud ajakirjanduses, sest olid need lahingud ikkagi Eesti piirialadel.

Töö on jaotatud neljaks kronoloogiliselt järjestatud peatükiks. Esimene peatükk annab ülevaate Narva rinde kujunemisest ja üldisest olukorrast 1944. aasta jaanuaris–vebruaris; Auvere võitlusruumis valitsenud maastikuoludest, teedest, asustusest ja seal tehtud kindlustustöödest seoses kaitseliini *Panther* rajamisega; samuti Auvere sillapea tekkest ja sakslaste väiksematest vasturünnakutest. Teises peatükis käsitletakse sakslaste rünnakut 26. märtsil 1944. aastal Kirikuküla juurde välja tunginud Punaarmee üksuste vastu ehk „Läänekõrva“ likvideerimist. Kolmandas peatükis on vaatluse all 6. aprillil sooritatud sakslaste rünnak Auvere raudteejaama juurde tunginud Punaarmee üksuste vastu ehk „Idakõrva“ likvideerimine. Neljandas peatükis käsitletakse sakslaste viimast rünnakut 19. aprillil kui püüdu lõplikult likvideerida Auvere sillapead ja taastada rinne Narva jõel. Lisadesse olen koondanud antud teemaga seotud kaardimaterjalid ja fotod, samuti on lisas ära toodud tähtsamate sündmuste ajal valitsenud ilmaolud (vastavad

andmed pärinevad armeegrupi Narva sõjapäevikust), sest teatavasti on ilm lahingus tähtis tegur.

Järgnevalt allikatest, mida olen oma töös kasutanud. Arhiiviainest on õnnestunud hankida Saksa *Bundesarchiv*'ist (saatjaks Catherine Haubtmann); saadud allikad sisaldavad sakslaste materjale 6.–8. aprillini läbi viidud pealetungi ehk „Idakõrva“, hävitamise kohta.

Samuti on kasutatud mitmeid Narva võitlusruumi käsitlevaid teoseid. Esiteks Nõukogude ajast pärinevad teosed, mis kõik kannavad tugevat ideoloogilist tausta. Siinkohal toon välja mõned põhilised, mida olen oma töös kasutanud, mis vaatamata poliitilisele kallutatusele sisaldavad hulgaliselt huvitavaid fakte: Jevgeni Krivošejevi uurimus Narva lahingutest¹; koguteose „Eesti rahvas Nõukogude Liidu Suures Isamaasõjas 1941–1945“ 2. köide²; Arved Kalvo pikem kirjutis kaitseliini Panther purustamisest³. Pärast Eesti taasiseseisvumist ilmunud käsitlustest on leidnud kasutamist Mart Laari uurimused⁴.

Kasutatud on ka mõningaid mälestusteraamatuid. Vaatamata subjektiivsusele on memuaarkirjandus allikas, mis sageli täiendab dokumentides sisalduvaid kuivi fakte. Memuaarkirjandusest olen kasutanud Saksamaa legendaarse tankikomandöri Otto Cariuse mälestuseraamatu venekeelset väljaannet⁵ ning Harri Saare kirjutist kogumikus „Teed ja saatused“⁶.

Sõjasündmuse Narva rindel kajastasid ka mitmed 1944. aastal eestikeelses ajakirjanduses ilmunud artiklid. Muidugi ei mainitud neis täpseid kohti, kuupäevi ega üksuste numbreid; lisaks oli artiklite näol tegemist propagandaga. Teisalt annavad need kirjatükid väga hästi edasi aset leidnud sündmuste meeoleolu. Muidugi püüdis ajakirjandus jätta muljet, et lahingud toimuvad kuskil kaugel Venemaal ja otsest ohtu Eestile need „rinde õgvendamised“ ei kujuta. Autorid ise ka ei uskunud rinde nii

¹ Евгений Кривошеев, Битва за Нарву. Таллинн: Ээсти Раамат, 1984.

² Eesti rahvas Nõukogude Liidu Suures Isamaasõjas 1941–1945 II. Toim. B. Tamm. Tallinn: Eesti Raamat, 1977.

³ Arved Kalvo, Kaitseliini Panther purustamine. – Edasi. 2.–25. veebruar 1974.

⁴ Mart Laar, Sinimäed 1944. II maailmasõja lahingud Kirde-Eestis. Tallinn: Varrak, 2008; Mart Laar, Sõjakirjasaatjad Saksa armees II maailmasõjas. Tallinn: Grenader, 2007.

⁵ Отто Каруус, «Тигры» в грязи. Воспоминания немецкого танкиста. Москва: Центрополиграф, 2007.

⁶ Harri Saar, Viljandist Sirgala sohu. – Teed ja saatused. Koost. Reino Hein. Tartu, 2001, lk 34–53.

kiiresse kokkuvarisemisse ja lahingute jõudmist Eesti piirile.

Tänapäeval tuleb hankida materjale ka internetist. Näiteks ühed paremad Eesti militaarfoorumid, kus asjahuvilised infot vahetavad on: <http://www.militaar.net> ja <http://wehrmacht.rindeleht.ee>. Tänu neile foorumitele on õnnestunud hankida lisainfot lahingute kohta Auvere platsdarmil. Eraldi tahaks rõhutada vägagi heaks allikaks osutunud sakslaste armeegrupi *Narva* sõjapäevikut, mis on samuti kättesaadav internetis, aadressil <http://wehrmacht.rindeleht.ee/ktb/1/1.html>.

Tänapäevaks on kunagise Auvere võitlusruumi keskkond kardinaalselt muutunud, põhiliselt seoses nõukogudeaegse intensiivse majandustegevusega. Näiteks on rajatud elektrijaam, mitu suurt teed ja Narva veehoidla. Elektrijaama ehitusega on täielikult kadunud Kirikumägi (tänapäeval karjäär), mis asus „Läänekõrva“ idapoolses osas, ja oli sakslaste hästi kindlustatud tugipunkt, kus leidsid kasutust Esimese maailmasõja ajal ehitatud betoonpunkrid ja kaevikud. Hävinud on hulk külasid, millest suuremad olid Vaivara kirikuküla, Metsküla ja mitmed väiksemad asundused. Samas on lisandunud mõned uued asulad, nagu Viivikonna ja Sirgala töölisasulad. Muutunud keskkonna tõttu on kohati raske mõista 1944. aasta lahingute ajal tehtud otsuseid, miks rünnati just mõningaid kohti ja suundasid. Selle raskuse ületamisel on olnud abiks vanad kaardid: Eesti kaitseväge staabi topo- ja hüdrograafia osakonna kaardid aastatest 1926–1932, *Deutsche Heereskarte Ostland Narwa* aastast 1944, Nõukogude Liidu relvajõudude kindralstaabi kaart aastast 1947. Eesti kaitseväge kaardid ja Nõukogude Liidu armee kaardid on üleval internetis, leheküljel <http://www.maaamet.ee>. Saksa armee kaardid on kättesaadavad Vaivara Sinimägede muuseumis.

Parima ülevaate 1944. aastal olnud maastikust ja teedest annab Eesti kaitseväge kaart aastast 1925–26 mõõtkavas 1:25 000 ning aerofotod, mis on tehtud kolmekümnendate aastate lõpus Eesti lennugäe poolt Auvere raudteejaamast, Kirikumäest ja Lastekodumäest (vt lisad). Tähelepanuta ei saa jätta kolmekümnendatel tehtud fotosid, mis on pildistatud kiriku, raudteejaama, meierei või talude juures. Neilt fotodelt on hästi näha, millised olid hooned ja hoonete juures olev maastik, mis ei jõudnud oluliselt muutuda 1944. aastaks. Sellest, milliseks muutus see piirkond sõja käigus, annab kõige parema pildi 1947. aastal valminud Nõukogude armee kindralstaabi kaart mõõtkavas 1:25 000. Sellel kaardil on näha sõjategevuse käigus juurde tekkinud välikindlustused

(mis kõik on hilisemate karjääride ja elektrijaamade ehitusega hävinenud) ja teedevõrk, samuti aktiivsemad lahingute piirkonnad.

Veel olen kasutanud fotosid, nii internetis leiduvaid kui fotokogumikena ilmunuid, näiteks Mart Laari koostatud albumist⁷ või fotoalbumist „Panzerkampfgruppe Strachwitz“⁸ Kroonikafilmidest on kasutatud sakslaste ringvaadet *Die Deutsche Wochenschau*. Samuti on infoallikateks lahingupaikadel läbi viidud vaatlused ja tähelepanekud.

1. augustil algas pealetungi Oranienbaum platidarmilt 2. Iõõgiarmee (kindralpolkovnik Ivan Fedjuninski); järgmisel päeval ka 42. armee (kindralpolkovnik Ivan Maslennikov) üksused Pulkovo kõrgendike juurest. Neude kahe armee vastas seisis saksa 18. armee (ratsaväekindral Georg Lindemann) XXVIII armee korpus (suurtükiväekindral Kurt Herzog).⁹

Punaarmee 2. Iõõgiarmee peaurüüaku suunal käisid olnud *Luftwaffe* 9. ja 10. välidivisjonid ja peamiselt ilmasõjuka vastase survele vastu ja maandusid, jättes raskesse olukorda oma positsioonid hoidvad SS-I III Germania soomuskorpuse üksused, mis kandis seetõttu tunnusnime kaurust.¹⁰

Nõukogude allikad räägivad neist lahingutest järgmist. Lahingutegevuse jooksul hävitasid Nõukogude väed kaks vastase diviisi ja viis diviisi kaotasid rasked kaotused. Peale selle võeti vangide vahel saksa sõdurite ja ohvitseride, samuti suures koguses relvi ja laskemoona. Tõenäoliselt hukkasid 85 raskesurmasi, mis olid tulustanud Leningradi.¹¹ Mobiliseeritud suurtükiväed õnnestusid salajaselt siiski Leningradile õigeaegselt tagasi jõuda, kuid sõjaga eeldused tõhusa kaitses organisatsioonide Narva linnil.¹²

Kuue päeva jooksul Punaarmee üksused läksid 25 kilomeetri Saksa kaitses sügavusse. Kuue 14. jaanuaril oli Novgorod-i juures pealetungile läinud ka Wilhovi rüüat (armeekindral Kirill Meretskov), siis võeti rüüat 18. armee sõjajärgi suunal. Kuna arvestavad reservid armeele puuduvad, siis polnud võimalik rüüat Leningradi all peatada, aga kaotatud positsioonid tagasi võtta. Tuli paratamatult alustada järk-järgult maandumist kaitseliinide Panther Narva jõe jõuvel. Maandumine kujunes salajaselt

⁹ *Милитари Операции* (Võitlused Leningradil 1943–1945), Tallinn, 2012, lk 57.

⁷ *Eesti Leegion sõnas ja pildis*. Koost. Mart Laar. Tallinn, 2008.

⁸ *Panzerkampfgruppe Strachwitz* Koost. Michael H. Pruett. Winnipeg: J. J. Fedorowicz Publishing Inc, 2008.

1. AUVERE SILLAPEA KUJUNEMINE

1944. aasta algul, 14. jaanuaril alustasid Leningradi rinde (juhataja armeekindral Leonid Govorov) väed operatsiooni „Säde“ Leningradi piiramisrõngast vabastamiseks ja Saksa väegrupi *Nord* (ülemjuhataja kindralfeldmarssal Georg von Kuchler) hävitamiseks. Esimesena alustas pealetungi Oraninbaumi platsdarmilt 2. löögiarmee (kindralpolkovnik Ivan Fedjuninski); järgmisel päeval ka 42. armee (kindralpolkovnik Ivan Maslennikov) üksused Pulkovo kõrgendike juurest. Nende kahe armee vastas seisis saksa 18. armee (ratsaväekindral Georg Lindemann) XXVIII armeekorpus (suurtükiväekindral Kurt Herzog).⁹

Punaarmee 2. löögiarmee pearünnaku suunal kaitsel olnud *Luftwaffe* 9. ja 10. välidiviisid ei pidanud ülekaaluka vastase survele vastu ja taandusid, jättes raskesse olukorda oma positsioone hoidvad SS-i III Germaani soomuskorpuse üksused, mis kandsid seetõttu tuntavaid kaotusi.¹⁰

Nõukogude allikad räägivad neist lahingutest järgmist. Lahingutegevuse jooksul hävitasid Nõukogude väed kaks vastase diviisi ja viis diviisi kandsid raskeid kaotusi. Peale selle võeti vangi üle tuhande saksa sõduri ja ohvitseri, samuti suures koguses relvi ja laskemoona. Trofeede hulgas oli 85 raskesuurtükki, mis olid tulistanud Leningradi.¹¹ Mobiilsemad suurtükiväeosad õnnestus sakslastel siiski Leningradi alt õigeaegselt tagasi tõmmata, luues sellega eeldused tõhusa kaitse organiseerimiseks Narva liinil.¹²

Kuue päevaga suutsid Punaarmee üksused liikuda 25 kilomeetrit Saksa kaitse sügavusse. Kuna 14. jaanuaril oli Novgorodi juures pealetungile läinud ka Volhovi rinne (armeekindral Kirill Meretskov), siis nüüd rünnati 18. armeed juba mitmel suunal. Kuna arvestavad reservid armeel puudusid, siis polnud võimalik rünnakut Leningradi all peatada ega kaotatud positsioone tagasi võtta. Tuli paratamatult alustada järk-järgult taandumist kaitseliinile *Panther* Narva jõe joonel. Taandumine kujunes suhteliselt

⁹ Mati Õun, Hanno Ojala. Võitlused Läänemeresel 1943–1945. Tallinn, 2010, lk 52.

¹⁰ Õun, Ojala 2010, lk 53.

¹¹ Олег Бегунин. Восточный фронт: Битва за Ленинград, прорыв и снятие блокады в 1943-44 годах. 2010.

¹² Laar 2008, lk 43.

keeruliseks, sest väegrupil Nord puudusid taganemise puhuks tegevusplaanid ning lisaks olid talvised Venemaa teed viletsas olukorras. Ainukeseks kindamaks ühendusteeks oli Leningradi–Narva raudtee.

Punaarmee edule aitas kaasa ka laialdane partisanüksuste kasutamine, mis keskendusid ühendusteede ja sideliinide hõivamisele või hävitamisele. Leningradi–Narva maantee ja raudtee piirkonnas tegutses 12. partisanibrigaad. Peamisteks taandumisteedeks Leningradi alt kujunes sakslastele Leningradi–Narva ja Siverski–Luuga suunal kulgevad teed.¹³

Leningradi alt taganedes jäeti segaduses maha hulgaliselt varustusladusid, mis langesid kõik Punaarmee kätte, mis hakkas seal leidunud varustust hiljem kasutama. Otsustava tähtsusega oli sakslastele Volossovo teedesõlme enda valduses hoidmine – selle edukas kaitsmine lõi eeldused kõigi väeosade taganemiseks Narva alla. Volossovos õnnestus rongidele laadida ja Narva alla toimetada alles jäänud raskesuurtükid ning palju muud sõjavarustust, aga ka 502. rasketankipataljon.

Taganev Saksa armee püüdis küll venelaste edasitungi peatada enne Narva jõe kaitseliini varem ettevalmistatud positsioonidel, kuid see ei õnnestunud kuskil pikemalt. Narva poole taandunud 11. SS-soomusgrenaderidiviis *Nordland* ja 4. SS-soomusgrenaderibrigaad *Nederland*, mis koos mõnede *Wehrmachi* üksustega allusid SS-i III Germaani soomuskorpusele, suutsid kõigele vaatamata üsna organiseeritult tagasi tõmbuda. Alles Jamburgi lähedal panid diviis *Nordland* ja 10. *Luftwaffe* välidiviisi riismed Punaarmee edasitungi mitmeks päevaks seisma, mis võimaldas taanduvatel üksustel Narva jõe kaitseliini mehitada ja anda aega vastupanu organiseerimiseks kaitseliinil *Panther*.¹⁴ Suur osa Narva alla taganenud Saksa väeosadest olid esialgu organiseerimata ja vajasis pisutki aega enda korrastamiseks ja lahinguvõime taastamiseks.

Eestlastega mehitatud üksustest oli Narva suunal tegev 181. julgestusgrupp (nn Fischeri pataljon), mis kaitses sakslaste taganemist 1944. a. jaanuari lõpul pärast Leningradi rinde kokkuvarisemist. Eestlased olid tõrjelahingutes kompaniide ja väiksemate üksustena, pataljon polnud kunagi koos. Venemaalt taganeti hajutatult ja

¹³ Kapuye 2007, lk 69.

¹⁴ Laar 2008, lk 44.

koordineerimatult.¹⁵

Narva alla taganesid järgmised saksa üksused: LIV armeekorpuse (jalaväekindral Otto Sponheimer) staap ning samasse korpusesse kuulunud 11. ja 225. jalaväediviis; XXVI armeekorpuse (jalaväekindral Anton Grasser) 61. ja 227. jalaväediviis (korpuse staap ning sellese korpusesse kuulunud 212 ja 254 jalaväediviis taandusid Pihkva suunas); L armeekorpuse (jalaväekindral Wilhem Wegener) 170. jalaväediviis; XXVIII armeekorpuse 9. ja 10. *Luftwaffe* välidiviiside riismed; lisaks hulk väiksemaid üksusi Kõige võitlusvõimelisem osa oli SS-i III Germaani soomuskorpus (*Obergruppenführer* Felix Steiner), kuhu kuulusid 11. SS-soomusgrenaderidiviis *Nordland* ja 4. SS-brigaad *Nederland*, samuti major Willy Jähde 502. rasketankipataljon.¹⁶

Narva jõe äärde taganenud Saksa üksustest moodustati nüüd Sponheimeri Grupp, mida juhtis jalaväekindral Otto Sponheimer ja mis allutati otse väegrupile *Nord*. Armeegrupi staap formeeriti XXIV armeekorpuse staabi baasil. Grupi ülesandeks oli võtta sisse kaitse Narva jõel ning tagasi lüüa punaarmee katsed sealt Eestisse tungida.¹⁷ 23. veebruaril moodustati Sponheimeri Grupi baasil armeegrupp *Narva*, mille juhiks oli jalaväekindral Johannes Friessner.

Kõigist neist lahingutest armeegrupi *Nord* võitlusruumis ilmus 1944. aastal Eesti ajakirjanduses ka artikleid ning lahingute kokkuvõtteid sõjakirjasaatjatelt, põhiliselt küll Eesti leegioni lahingutest Neveli piirkonnas. Nendeks artikliteks olid Gerhard Rahnulo "Pataljon kaevub maasse"¹⁸ ja "Meie võitmatud grenaderid"¹⁹ ning leitnant Hermann P. kirjutatud "Jõulud idarindel"²⁰.

Kuna sakslaste üheks parimaks väeosaks Narva ja Auvere all oli 502. rasketankipataljon, mis hoidis mitmelgi korral rindelõigu kokkuvarisemise ära, siis mõne sõnaga ka sellest üksusest. Pataljoni formeerimist alustati 25. mail 1942. Rindele saadeti ta sama aasta augustis Leningradi all ning oli seega esimene tegevusse astunud rasketankipataljon Saksa armees. Seni oli rasketankipataljone omanud vaid

¹⁵ Marek Nisuma (koost.), Eesti piirikaitserügemendid ja politsepataljonid Narva rindel 1944 aastal. Tallinn, 2011, lk 25.

¹⁶ Ivika Maidre, Mati Õun, Vaivara vald – 900-aastane lahinguväli. 2. osa. Tallinn 2008, lk 19.

¹⁷ Laar 2008, lk 70.

¹⁸ Gerhard Rahnulo, Pataljon kaevub maasse. Eesti Sõna nr 247, 27. oktoober 1943, lk 2.

¹⁹ Hermann P., Jõulud idarindel. Rindeleht nr 32, 24. detsember 1943, lk 4.

²⁰ Gerhard Rahnulo, Jõulud idarindel. Rindeleht nr 1 (34), 8. jaanuar 1944, lk 4.

Parantsusmaa ja Nõukogude Liit. Pataljon kujutas endast eraldiseisvat üksust, mis võis tegutseda iseseisvalt, või ka koos teiste väeüksustega ühiselt. Relvastatud oli see üksus uute rasketankidega T-VI (sd.kfz 181), mis olid just relvastuse jõudnud. "Tiigris olime viiekesi. 88mm suurtükk – seesama, mis end hiilgavalt õhutõrjekahurina oli tõestanud ja mida tankitõrjekahurina veel pikema rauaga kasutati –, kaks kuulipildujat, poolautomaatkäigukast ja 700-hobujõuline mootor lisandusid 60 tonni kaaluva masina muljetavaldavale välimusele."²¹ Nii kirjeldab lühidalt uut tanki 502. tankipataljoni 2. kompanii ohvitser Otto Carius.

Esimeseks tegevuspiirkonnaks sai Leningradi ja Neveli ümbrus. 1944. aasta jaanuaris tabas Punaarmee pealetung pataljoni Gattšina juures ja sealt taanduti Eesti suunas. Rasked taandumislahingud tegi pataljon läbi edukalt, tulles toime temale pandud ülesandega katta kõikide jala- ja suurtükiväeüksuste taandumist Gattšina–Leningradi võitlusruumist kuni Volossovoni. Volossovos laaditi pataljon rongile ja viidi Narva alla. Edaspidi osalesid 502. rasketankipataljoni masinad lahingutes Narva jõel ja Meriküla dessandi tõrjumisel, aga löid tagasi ka rünnakuid „Läänekõrva“ ehk Kirikumäe ja Reidepõllu suunal ning „Idakõrva“ ehk Hundinurga ja Auvere suunal. Lahingute vaheajal olid tankid tõmmatud rindest tahapoole, Vaivara vana surnuaia juurde. Sealt oli lihtne suunduda kas „Läänekõrva“ või „Idakõrva“ juurde ning oli hea ühendus varustus- ja remondibaasiga Sillamäe õlivabrikus, samast algas raudteeharu, mis viis välja Tallinna–Narva raudteele. Tankide meeskonnad olid majutatud suvilatesse Kannukal, samas paiknesid ka reservis olevad töökorras tankid. Vahetult enne märtsilahingute algust viidi 502. rasketankipataljoni staap ja kaks kompaniid Pihkva lähedale; kohale jäid vaid 1. kompanii masinad ja osa remondikoosseisust, kes parandas välitingimustes väiksemaid rikkeid. Raskelt vigastatud masinad saadeti Riiga remonti.²² Nii oli näiteks lahingute alguseks 31. jaanuaril 1944 502. tankipataljonil üheksa tanki, kuid tasapisi hakkas korras olevate masinate arv tõusma. Kõige rohkem korras masinaid oli 4. aprillil 1944 – 28 tanki. Märtsis, kui enamik pataljonist lahkus Narva alt, jääb korras masinate arv 11 ja 8 vahele. Vahetult enne 2. kompanii lahkumist Narva rindelt 3. aprillil 1944 oli ainult neli tanki lahinguvõimelised.

²¹ Kapuyc 2007, c. 26.

²² Kapuyc 2007, c. 89.

Taanduvate Saksa vägede kannul jõudsid 2. löögiarmee paremal tiival pealetungivad 43. laskurcorpuse eelosad 1. veebruaril Tõrvala küla juures Narva jõeni ning alustasid käigult selle ületamist. Narvast põhja pool ületasid jõe 98. laskurdiviisi 4. laskurpolk Kudruküla juures ning 166. laskurpolk Riigiküla juures. 2. veebruaril forsseerisid Narva jõe linnast lõuna pool Ust-Žerdjanka juures 314. laskurdiviisi üksused ning Vääska küla ja Männiku juures 1078. laskurpolgu üksused.²³

Vääska piirkonnas seisis Punaarmee vastas 29. Eesti politseipataljon (major Karl Ant), kes ei suutnud ülekaaluka vaenlasega toime tulla ning taandus. Pataljoni 1. kompanii taganes osaliselt Putki küla poole ja mõned rühmad Auvere jaama suunas. Krivasool kaitsel olnud 2. kompanii hoidis oma positsioone kuni taandumiskäsu saamiseni, 3. kompanii aga sattus paanikase ja taandus omavoliliselt. Samas piirkonnas tegutsesid ka diviisi *Feldherrnhalle* üksused, mis olid hakanud Narva piirkonda saabuma alates 1. veebruarist.²⁴

4 veebruaril kell 13.30 ületas määratlemata tugevusega vastane (vähemalt üks pataljon) Vääska piirkonnas nõrgalt kaitstud Narva jõe joone ja tungis jätkuvalt lääne suunas. *Feldherrnhalle* tankitõrjeüksuse osad ja reservid saadeti loode ja põhja suunast vasturünnakule.²⁵ Diviisi *Feldherrnhalle* üksustel läks küll korda Punaarmee edasitungi pidurdada, kuid rohkemaks polnud Saksa üksused suutelised ja Punaarmeel õnnestus ennast vastloodud sillapeal kindlustada.

Pidevates lahingutes märgatavalt nõrgenenud Punaarmee 314. laskurdiviisile saadeti 5. veebruaril täienduseks kaks polku 125. diviisist.²⁶ Olulist muutust nende üksuste lisandumine ei toonud ja *Feldherrnhalle* õnnestus esimestena Narva jõe ületanud punavägede pealetung peatada 1–1,5 km kaugusel jõest punktide 25,3 ja 26,1 joonel (vt lisa kaart nr 1). Lahingutes tekkis väike hingetõmbepaus, mille jooksul Punaarmee tõi kohale lisajõudusid. Pöörde Punaarmee kasuks tõi sinna võitlusruumi paisatud 30. kaardiväe laskurcorpuse, mis läks 11. veebruaril pealetungile sakslaste sillapea vastu Dolgaja-Niva juures. Sillapea hävitati suhteliselt ruttu ning Punaarmeel õnnestus sillapealt taanduvate Saksa üksuste järel kiiresti forsseerida Narva jõgi ja alustada

²³ Maidre, *Õun* 2008, lk 18.

²⁴ *Armeegrupp Narva sõjapäevik 01.02.1944* – <http://wehrmacht.wehrmacht.pri.ee/ktb/1/1.html>.

²⁵ *Armeegrupp Narva sõjapäevik 04.02.1944* – <http://wehrmacht.wehrmacht.pri.ee/ktb/1/1.html>.

²⁶ *Eesti rahvas...* 1977, lk 184.

Punaarmee dessandi vastu ja lõpuks selle hävitamisest.

15. veebruaril Punaarmee pealetungioperatsioon jätkus. Hommikul tungis pataljonisuurune eelsalk talusid ja tugipunkte vältides Auvere jaamast lääne pool Tallinna–Narva raudteeni. Päeva jooksul vallutati Lembitu, öösel peale varude järelejõudmist Auvere jaam, mis käis päeva jooksul mitu korda käest kätte. Lõpuks hõivasid Auvere jaama 30. kaardiväe laskurkorpuse üksused, mis suutsid sealt veel umbes 800 meetrit mere poole edasi liikuda. See võimaldas juba kergrelvadest tulistada Narva–Tallinna maanteed, kuid see oli ka maksimum, mis sellel suunal saavutati.³¹

Sellega oli tekkinud Auvere platsdarmi „Idakõrv“. „Läänekõrv“ kujunes välja teisel rünnaku suunal, mööda soist metsa Sirgala, Sooküla ja Kirikuküla vahel. Punaarmee Vaivara suunalise aeglase edasitungi põhjuseks olid teede vähesus ja nende vilets olukord ning enamiku jõudude koondamine Auvere suunale, kust oli lühem tee soost välja murda. Punaarmee rünnaku kolmandal suunal kujunes välja Putki rindelõik, mis jäi aga veebruarilahingutes kõrvaliseks; tõsisemad rünnakud võeti Putki lõigus ette alles märtsis.

„Idakõrva“ kõige ohustatumates lõikudes hoidsid Auvere ja Vaivara vahel saksapoolset kaitset *Luftwaffe* välidiviiside jäänustest moodustatud võitlusgrupid, mida tugevdati üksikute soomusmasinatega. Kogu seda rindelõiku juhtis 170. jalaväediviisi staap, mis paiknes Vaivara meierei hoones ja mille ajutiseks ülemaks oli ooberst Franz Griesbach. Sirgala–Putki piirkonnas paiknesid veebruaris järgmised võitlusgrupid: Sirgala–Kärekonna teel major Lüdecke võitlusgrupp, milles oli 300 meest 32 ohvitseriga; Sirgala–Metsküla teel taandunud üksustest moodustatud võitlusgrupp; Putki küla juures 61. jalaväediviisi riismed (kindralmajor Hero Brusing); kaugemal Peipsi pool paiknes 30. Eesti politseipataljon (major Julius Ellandi).³²

Uue pealetungikatse tegi Punaarmee 20. veebruaril, kui püüti läbi murda sakslaste kaitsest Tallinna–Narva raudteel Auvere raudteejaama piirkonnas. Selleks toodi rindereservist lahingusse 124. laskurkorpus, millele oli juurde antud teiste, verest tühjaks jooksnud diviiside suurtükiväge.³³ Kokku oli Auvere jaama lähistele 12-kilomeetrisele rindelõigule paigaldatud üle 2000 kahuri ja miinipilduja. Poole tunni

³¹ Kalvo 1974, lk 6.

³² Nisuma 2011, lk 16.

³³ Laar 2008, lk 111.

jooksul tulistati välja rohkem kui 80 000 mürsku ja miini. Kuid tankide toetusel sooritatud laskurväeosade rünnakud edu ei toonud.³⁴ Rünnaku tõrjumiseks kasutasid sakslased ka 502 raketankipataljoni „Tiiger“ tanke, mis tegutsesid punkti 33,9 juures (vt lisa kaart nr 3) Hundinurga–Metsküla teel, ehk hilisemas „saapas“.³⁵

Valdavalt oli maastik Auvere küla ja raudteejaama ümbruses soine ja metsane, suuremad põllud olid ainult Auvere küla juures ja sealt edasi Uuemõisa poole. Teedevõrgustik oli suhteliselt hõre, suuremateks teedeks olid piirkonnas Hundinurga–Metsaküla ja Auvere–Mustajõe tee. Ülejäänud teed olid rasketehnikale vähekõlbulikumad väikesed metsateed ja -sihid, mis muutusid eriti kevadel sulailmadega raskesti läbitavaks.

Piirkonna hoonetest olid valdav enamus puidust ning suurem osa neist lammutati kas punkrite ehituseks või teede parandamiseks. Leidus ka üksikuid suuremaid kivihooneid, mis kõik kohandati vastupanupunktideks. Head varjendid olid talude juures olevad keldrid, eriti sobilikud olid selleks Auvere meierei, Vaivara kiriku keldrid ja Kirikumäel asunud I maailmasõja-aegsed betoonpunktid.

Tagantjärele on raske hinnata sakslaste rajatud *Panther*-liinil asunud kindlustuste seis 1944. aastal Narvast lõuna pool, sest sealsed alad on praegu Narva veehoidla all. Kuna kohapeal pole võimalik uurida, tuleb järeldusi teha sõdurite meenutuste põhjal või paari foto alusel. Seetõttu on raske öelda, kui palju jõuti kaitseliinist valmis ehitada. Sakslaste poolt kavandati üsna võimsat kaitseliini, mis oleks koosnenud täisprofiilkaevikutest, betoonist varjendite ja tulepesadega. Tööd kaitseliini *Panther* rajamiseks alustati 1943. aasta septembris. Tööde läbiviijaks oli Saksa riiklik ehitusorganisatsioon *Todt*, mis kaasas ehitusel ka kohaliku elanikkonda ja sõjavange.³⁶

Kaitseliini rajamisel kasutati ära seal piirkonnas Eesti Vabariigi ajal rajatud puit- ja muldkindlustused. Varasemast ajast pärit betoonkindlustusi peaaegu ei olnudki, va Jüri saarele ehitatud betoon-muld patarei kolmele 152-mm kahurile ja üks betoonist laskemoonaladu. Piimaninale kavandatud kuus kuulipildujakaponiiri olid alles alusmüüri, põranda ja alaseina ehitusjärgus. Rohkem ei õnnestunud omariiklusaastail ehitada, sest sarrusterase tagavarad lõppesid otsa ning alanud Teise maailmasõja tõttu

³⁴ *Eesti rahvas...* 1977, lk 188.

³⁵ *Armeegrupp Narva sõjapäevik 21.02.1944* – <http://wehrmacht.wehrmacht.pri.ee/ktb/1/1.html>.

³⁶ *Laar* 2008, lk 37.

polnud neid enam võimalik isegi piiri tagant kiiresti täiendada.³⁷

Eesti meeste meenutustes on kindlustustele antud väga karm kriitika nende viletsa olukorra tõttu. Näiteks Paul Maitla on seda kirjeldanud järgmiselt: „Juba öösel kuulsin Rustsilt hirmuärataavaid lugusid jõeäärsete positsioonide seisukorra üle ja hommikul oma silmaga neid nähes tundus asi päris kole. Kus olid siis need paljukiidetud raudbetoonpunkrid, mida org. *Todt* oli aastaid ehitanud? Olid vaid mingid maa-alused pimedad elupunkrid ja jõe ääres poole meetri sügavused kaevikud – needki viimased meie meeste kolme-nelja päeva töö tulemus.“³⁸ Ilmselt pole *Panther*-liini kindlustuste kohta käiv kriitika siiski eriti usaldusväärne, kuna see oli paljuski kantud hetkemeeleolust, mis seoses hiljutise taganemisega oli suhteliselt pessimistlik. Olid ju elupunkrid korralikud 3x5 meetristest betoonblokkidest tehtud ning betoonlagede ja terasest kuulipildujapesadega (möötmised ja vaatlused on tehtud Narva jõe äärsetel allesolevatel punkritel).

Kaitse seisukohalt on Narva jõe äärne maastik Narva linnast lõunas ebasobiv. Kaldaäärsed on madalad ja soostunud, vaatlust takistasid jões olevad saared. Teede vähesus ja nende kehv olukord tegi varustamise ja reservidega manööverdamise äärmiselt raskeks. Peale Jaanlinna sillapea oli lõuna pool Narva jõge ka ette nähtud teine, väiksem sillapea Dolgaja–Niva piirkonna kõrgematel küngastel.

Kehvade teeolude tõttu Panther-liini tagalas hakkasid sakslased 1943. aastal ehitama 600-mm kitsarööpmelise raudtee harusid. Väliraudtee pealiin kulges Jõhvi lähistelt üle Kuremäe Vasknarvani. Seal sõitsid auruvedurid HF 110C, mis vedasid raskemat veeremit. Peateelt lähtusid harud läbi soo Narva jõe äärde ja sealt omakorda Auveresse ja Vaivarasse. Soos sõitsid väiksemad diiselvegurid. Praeguseks on Narva karjäär põhjapoolsed raudteeharud enda alla matnud. Veeremi ja väliraudteega tegelesid väegrupi *Nord* peakorterit alluvuses olnud 3. raudteepioneeribrigaadi staap, mis formeeriti 1. oktoobril 1943. Kompaniid jaotati Eesti, Läti ja Leedu vahel, staap asus Riias.³⁹ Väliraudtee võimaldas edukalt varustada üksusi halbade teeoludest ja ilmast sõltumata. Tänu paremale logistikale suutsid sakslased nii mõnigi kord päästa rinde hävingust. Selline oli arvatavasti kaitseliin *Panther* 1944. aasta jaanuaris – mitte küll

³⁷ Robert Treuhveld, Laidoneri liin kui Narva tabalukk. – Tehnikamaailm. nr 5 2010, lk 60–63.

³⁸ Laar 2008, lk 75.

³⁹ Eesti kitsarööpmelised raudteed 1896–1996. Tallinn Helme 1996, lk 46.

täielikult valmis aga piisav, et taandunud Saksa üksustel oleks võimalik kindlam kaitse sisse võtta.

Veebruari lõpp kulus Punaarmee oma üksuste ümbergrupeerimiseks ja varustuse täiendamiseks. Nimelt lülitus Narva rinde lahingutegevusse lisaks 2. löögiarmeele veel 59. armee (kindralleitnant Ivan Korovnikov). 23. veebruaril võttis see armee üle lõunapoolse rindelõigu Mustajõe suudmest Peipsi järveni ning Auvere sillapea lääneosa.⁴⁰

1. märtsil algas 59. armee rünnak platsdarmilt lääne suunas. Põhja ja lõuna pool Putki küla murti läbi Saksa 214. jalaväediviisi positsioonidest ning 3. märtsil jõudsid Punaarmee üksused juba Vasknarva–Kuremäe tee lähedusse. 214. diviisi üksused jäid Putki külas piiramisrõngasse. Senise rindejoone taastamiseks võtsid sakslased ette mitmeid vasturünnakuid. Neist esimese teostas 58. jalaväediviisi 209. rügement, mis jõudis küll Putkini, kuid jäi omakorda kotti. Järgmisena üritas rünnata 158. luurepataljon, kuid seegi piirati Putkist lõunas sisse.⁴¹

Nüüd saadeti sinna piirkonda Eesti idapataljonid 658 (major Alfons Rebane) ja 659 (major Georg Sooden). Rebase pataljon jõudis peagi luurepataljonini ja tungis sealt edasi appi Putki küla lähistel olevatele sissepiiratutele. Sooden jäi Mustajõe ja Haabsaare juures eraldi piiramisrõngasse. Tekkinud oli kolm väikest „kotti“, milles olnud ei püüdnudki piiramisrõngast välja murda, vaid hoidsid kindlalt rinnet. 5 märtsil taastasid ohustatud rindelõiku saabunud 11. Ida-Preisi jalaväediviisi 23. ja 44. rügement endise rindejoone, kuid edasitung Putkist ida suunas ebaõnnestus, kuna võsas ja metsas kadus üksuste omavaheline side ning tekkinud segaduses oli diviis sunnitud asuma koos eesti pataljonidega kaitsele.⁴²

658. ja 659. idapataljoni võitlusi Putki piirkonnas kajastasid ka toonased ajalehed.⁴³ 18. märtsil 1944 ilmus *Rindelehes* artikkel „Eesti vabatahtlikud metsavõitluses“, mille autoriks oli leitnant Puusepp. Artiklis räägiti lahinguist väga vähe. Samas ilmus sõjakirjasaatjalt R. P. kaks artiklit: 25. märtsil *Rindelehes* ja 6. aprillil *Virumaa Teatajas*. Lahingutest antud ülevaade jäi mõlemas artiklis väga üldiseks. Tegemist oli tüüpiliste

⁴⁰ *Eesti rahvas...* 1977, lk 194.

⁴¹ *Laar* 2006, lk 135.

⁴² *Laar* 2006, lk 137.

⁴³ *Puusepp* 1944; *R. P.* 1944a; *R. P.* 1944b; *Laar* 2007, lk 28–29; *Hamilkar Mengel*, *Suurim armastus II*. New York, 1961, lk 204–213.

propagandistlike kirjatükkidega, milles lähtuti täielikult sõja ajal valitsenud tsensuuri reeglitest.

59. armee oli võtnud 1. märtsil ette teisegi rünnaku, sedapuhku Auvere platsdarmi loodenurgas Vaivara raudteejaama suunal. Seal asus kaitsel 170. jalaväediviis, millele allus rügemendi *Tallinn* 1. pataljoni (kapten Arnold Purre). Punaarmee õnnestus kaitse läbi murda ja mõned kilomeetrid eesmärgi poole liikuda, kuid rügemendi *Norge* võitlusgrupp peatas edasitungi ja paiskas selle vasturünnakuga tagasi.⁴⁴

Märtsi algupoolel koondati Auvere alla lisaks 109. laskurkorpusele ka 6. laskurkorpus, et alustada pealetungi Auvere platsdarmilt põhja suunas. Eesmärgiks oli läbi murda Soome lahe rannikule ja ümber piirata Narva all võitlevad saksa üksused. Rünnakusuunal seisis Saksa alakomplekteeritud 61. jalaväediviis (kindralmajor Hero Breusing). „Tiiger“ tankid olid jaotatud rügementide toetuseks. Nende vastas seisis kuus Punaarmee laskurdiviisi ning arvukalt soomustehnikat ja raskerelvi. 17. märtsil kell 9.00 alustas Punaarmee rünnakut otsesuunas Lastekodumäele, lisaks massilisele suurtükiväele kaasnes ründelennukite pommirahe. Ülekaal oli sedavõrd suur, et sakslaste kaitse löi kõikuma ning nende segipaisatud üksused alustasid taandumist.

Punaarmee 256. laskurdiviisi 930. polgul koos teda toetavate T-34 tankidega õnnestus uuesti hõivata Hundinurga ja liikuda edasi Lastekodumäe suunas. Kuid Mõisaküla juures ootas neid kaks sakslaste T-VI tanki, mis algul hävitasid raudteetammi sisse üles seatud tankitõrjekahuri (76,2 mm ZIS-3) ja seejärel, mõne minuti jooksul elimineerisid viis läbimurret teostanud T-34 tanki. Sellega õnnestus esimene rünnak peatada. Järgnesid mitmed rünnakud samal suunal ja ka naabruses paikneva *Feldherrnhalle* diviisi vastu. Kõik rünnakud tõrjuti tagasi ja positsioonid jäid samaks.⁴⁵

Leitnant Otto Cariuse raporti kohaselt hävitas 502. tankipataljon 17.–22. märtsini toimunud lahinguis kokku 38 erinevat tüüpi tanki, neli iseliikuvat kahurit ja 17 kahurit. Seejuures ei kaotanud 502. tankipataljon lõplikult ühtki masinat.⁴⁶ See kaitselahing näitas ilmekalt, kui tõhus relv on rasketank „Tiiger“ kui seda oskuslikult ja õigesti kasutada. Kaotusi aga kanti elavjõus. Nii langes ainuüksi 61. diviisist armeegrupi *Narva*

⁴⁴ Nisuma 2011, lk 61.

⁴⁵ Kapuyc 2007, c. 300.

⁴⁶ Kapuyc 2007, c. 300.

lahingutegevuspäeviku andmetel 17.–18. märtsini välja 247 meest.⁴⁷

Samas jätkas Punaarmee rünnakuid nii Lastekodumäe suunal kui ka „Idakõrva“ ja „Läänekõrva“ lahutava „saapa“ vastu, mis kulges mööda Metsküla teed kuni Sooküla teeristini. Viimane suurem rünnakukatse võeti ette 22. märtsil, mil 61. jalaväediviisil tuli tagasi tõrjuda kümme vastase rünnakut.⁴⁸

Punaarmee üksused olid veebruarist kuni märtsi alguseni toimunud lahingutes kandnud suuri kaotusi nii elavjõus kui tehnikas. Tundub, et Leningradi rinde juhtkond ei suutnud kuidagi otsustada, millisel suunal Auvere sillapealt sakslaste kaitsest läbi murda ning selle tõttu killustasid nad oma jõud ja otsustav edu jäi tulemata. Tulemusena kurnati väed lihtsalt välja.

Punaarmee ebaedu teine arvestatav põhjus oli järelveo probleem. Piirkonnas puudusid korralikud teed, ning teede, üleveoparvede ja sildade ehitamine võttis aega. Ainuüksi pealetungivate üksuste päevane toiduratsioon moodustas 300 tonni. Narva all lahingusse paisatud tankidele ja teistele masinatele vajaliku kütuse kohalevedamiseks vajas Punaarmee 150 kolmetonnist veomasinat, lisaks tuli kohale vedada vähemalt 400 tonni laskemoona.⁴⁹

Kolmandaks põhjuseks, miks ei suutnud Punaarmee Auvere sillapealt edu saavutada, olid Leningradi alt taganedes päästetud Saksa suurtükiväeüksused. Lisaks diviiside suurtükiväele oli armeegrupi *Narva* otsealluvuses kaheksa suurtükidivisjoni (*Heeres-Artillerie-Abteilungen*), milles oli kokku 52 toru, ning kaks raudteesuurtükiväe raskepatareid. 283-mm suurtükk K-5 kuulus patareisse 686 ja 283-mm suurtükk *Kurzer Bruno* patareisse 695; koos moodustasid need patareid 679. raudteesuurtükiväegrupi (*E-Art.Gruppe* 679). Lisandusid mereväe patareid ja kaks divisjoni 3. *Nebelwerfer* rügemendist. Väljatöötatud tuleplaan võimaldas lühikese ajaga koondada suurtükitle ühte kohta.⁵⁰

Sakslastel õnnestus veebruarist märtsini kestnud lahingutega peatada Punaarmee üksused kaitseliinil *Panther*, välja arvatud suur sillapea Auvere juures. Auvere sillapeal kulges rindejoon lõuna pool Narvat Kulgust lääne suunas piki Kõrgesoo põhjaserva ja

⁴⁷ *Armeegrupp Narva sõjapäevik* 19.03.1944 – <http://wehrmacht.wehrmacht.pri.ee/ktb/1/1.html>.

⁴⁸ *Armeegrupp Narva sõjapäevik* 22.03.1944 – <http://wehrmacht.wehrmacht.pri.ee/ktb/1/1.html>.

⁴⁹ *Laar* 2008, lk 84.

⁵⁰ *Suurtükiväe komandör 113 väegrupile Nord* 22.2.1944. – Bundesarchiv BA MA RH 24-54/122.

Kulgu jõe joonel kuni Vanamõisani; sealt edasi siirdus rinne üle Lipsu, hõlmates Auvere raudteejaama ja tõmbus seejärel tagasi üle raudtee edelasse, lõuna pool asuvasse Sookülla; seejärel tegi uuesti haarde põhja, Vaivara kiriku juurest üle raudtee, haarates enda alla Kirikuküla, kust siirdus edasi lõunasse, kagu pool Reidepõllut ja Sirgalat ning läbi Metsküla enne Gordenko küla Narva jõe. ⁵¹

Soos Tallinna–Narva raudteest lõunas rajanes kaitse soosaartel olevate tugipunktide süsteemil, mis olid valdavalt kohendatud ringkaitseks; madalamates kohtades kasutati palissaade, mille vahelisi tühimikke katsid miiniväljad ja okastraattõkked. Varustuse järelveo hõlbustamiseks ehitati mõlemale poole sohu palkteed. Selliseks jäi rindejoon kuni sakslaste rünnakuteni 26. märtsil.

⁵¹ Kalvo 1974, lk 4.

2. „LÄÄNEKÕRVA“ HÄVITAMINE

Kuna Punaarmee oli eelnevates rünnakutes veebruarist märtsi alguseni kandnud suuri kaotusi nii elavjõus kui ka tehnikas, hakkas jõudude vahekord Narva rindel tasapisi muutuma sakslastele soodsamaks. Lisaks ei suutnud Punaarmee tagalateenistused korraldada järelvedu, mistõttu ründavatel üksustel jäi vajaka laskemoonast ja kütusest ning esines raskusi haavatute evakueerimisel. Lühidalt: üksused olid eelnevates lahingutes väljakurnatud. Sellest kõigest tingituna ei suutnud Punaarmee rünnakuid Auvere platsdarmilt jätkata. 24. märtsil pöördus Leningradi rinde vägede juhataja armeekindral Leonid Govorov kõrgema ülemjuhatusse poole palvega lubada tal Narva rinde lõigus üle minna kaitsele.⁵²

Seda olukorda ära kasutades otsustas armeegrupi *Narva* juhatus alustada suuremate pealetungidega Auvere platsdarmi vastu, millega loodeti sillapead tagasi sohu suruda. Nende rünnakute lõppeesmärgiks seati sillapea täielik hävitamine ja kaitseliini taastamine piki Narva jõge. Kogu Auvere platsdarm aga eriti selle „Idakõrv“ ja „Läänekõrv“ kujutas suurt ohtu armeegrupi *Narva* tagalale, sest Punaarmee rünnakukiil asus ainult kahe kilomeetri kaugusel Narva–Tallinna autoteest ja sealt veel mereni oli ainult paar kilomeetrit.

Eelseisva vastupealetungi üldjuhiks komandeeris väegrupi *Nord* juhatus Narva rindele kindralmajor krahv Hyazinth von Strachwitzi. Kindral seadis oma staabi sisse Lastekodumäel, ilmselt mõisa keldris (mõisahoonet põletas taanduv Punaarmee 1941. aastal maha). Osa punkreid kaevati mäenõlvadesse ning kasutamist leidsid ka Esimese maailmasõja ajal venelaste poolt Lastekodumäele rajatud betoonvarjendid ja laskemoonalaod. Tutvunud põhjalikult maastikuga, kutsus Strachwitz enda juurde rünnakus osalevate üksuste ülemad ja tutvustas neile oma rünnakuplaani. Kogu platsdarm pidi hävinema mitme väiksema rünnaku tulemusena. Esimese rünnakuga taheti lõigata maha „Läänekõrv“, teisega „Idakõrv“ ning kolmas rünnak pidi hävitama kogu Auvere platsdarmi ja taastama rinde piki Narva jõge. Strachwitzil õnnestus oma

⁵² Laar 2008, lk 160.

juhtimise alla koondada 75 erinevat tüüpi soomusmasinat, mida ta pidas eduka rünnaku jaoks piisavaks.⁵³

Tulevaste lahingute piirkonnas viidi läbi aktiivne õhuluure koos aerofotode tegemisega (vt lisa: kaart nr 4). Sellega tagati rünnakupiirkonna kohta kõige värskem info. Aerofotod jagati kõigi rünnakus osalevate üksuste komandöridele, mis võimaldas neil kontrollida kaartide vastavust maastikule ja näha ära uued takistused rünnakuteel. Mis kõige tähtsam, Strachwitz viis läbi rünnakus osalevate üksuste õppused koos lahinglaskmistega samasugusel maastikul, kus tulevane rünnak pidi toimuma. Selle tulemusena õppisid üksused tegutsema soostunud metsamaastikul ning paranes tunduvalt rünnakus osalevate üksuste omavaheline koostöö, mis lõi aluse edukaks pealetungiks.

Kindlasti peab märkima, et maastik rünnakupiirkonnas oli rasketankide ja muu soomustehnika tegevuseks väga ebasobiv ning soomustehnikat sai rakendada vaid väga piiratud ulatusega. Tegemist oli valdavalt soostunud metsapinnasega, mida läbisid üksikud kõvemad kitsad teed või metsasihid, mida omakorda ääristasid sügavad kuivenduskraavid. Kui tank teelt kõrvale sõitis, jäi ta kinni ning pihtasaamise korral lõi tee ülejäänutele edasiliikumiseks ära. Sellisel pehmel maastikul olid natuke sobilikumad tegutsema T-IV tüüpi tankid või ka rünnakkahurid Stug-III ja T-III N (75mm/L 24) , mis olid kaalult palju kergemad (30 tonni) kui seda rasketankid T-VI . Esimese vasturünnaku käigus „Läänekõrva“ vastu kasutatigi T-IV ja Stug-III tüüpi soomusmasinaid. Rünnakupäeva 26. märtsi hommikuks olid armeegrupil „Narva“ lahinguvalmis 12 tanki T-VI, 2 tanki T-V, 21 tanki T-IV, 35 rünnakkahurit ja 12 iseliikuvat tankitõrjesuurtükki.⁵⁴ Nendest kavatseti „Läänekõrva“ ründamiseks kasutada 75 erinevat tüüpi soomusmasinat.

26. märtsiks olid kõik vajalikud ettevalmistused tehtud. Rünnakus „Läänekõrva“ vastu osalesid 170. jalaväediviis (staap Vaivara meiereis), 11. Ida-Preisi jalaväediviis (staap Linaleo talus) ja 227. jalaväediviis (staap üks kilomeeter Vaivara raudteejaamast põhja pool), lisaks veel mitmed väiksemad üksused. Eesti üksused rünnakus ei osalenud, kuid samal päeval, 26. märtsil, vahetas 2. piirikaitserügement välja Putki

⁵³ Steven H. Newton, Retreat from Leningrad Army Group North 1944/1945. Atglen, 1995, p. 139.

⁵⁴ Armeegrupp Narva sõjapäevik 26.03 1944. – <http://wehrmacht.rindeleht.ee/ktb/1/1.html>.

metsavahimaja piirkonnas rindel olnud 11. Ida-Preisi jalaväediviisi 2. rügemendi, jäädes Putki juures rindele kaheks kuuks.⁵⁵

Esimese operatsiooni eesmärgiks seati sakslaste poolt 109. laskurkorpuse hävitamine, sest selle vähimigi edu „Läänekõrvalt“ oleks võinud tähendada Narva juures võitlevatele Saksa üksustele lõplikku hävingut. Auvere platsdarmi „Läänekõrv“, mille vastu esimene rünnak suunati, kujutas endast järgmist rindelõiku: platsdarmi põhjaserval idast läände kulgev rindejoon eendus umbes 300-meetrise kaarena üle Tallinna–Narva raudtee, hõlmates Sooküla, Hundiaugut, Vaivara kirikuküla ja Tagaperet ning suundudes edasi üle Reidepõllu Sirgala suunas.

Rünnakut „Läänekõrva“ vastu alustati kell 06.05, andes alustuseks kümme minutit ettevalmistavat tuld Tagapere talu ja Kirikuküla vahelisele alale. Tulelöögi andmiseks kasutati mitmeid erinevates kaliibrites reaktiivseadeldisi, üheks taoliseks üksuseks oli *SS-Vielfachwerfer-Batterie 521*.⁵⁶ Ühtaegu asus Saksa ründelennuvägi aktiivselt pommitama platsdarmi sügavuses kulgenud varustusteid, takistamaks reservide kasutamist. Tulelöögiga püüdsid sakslased jätta muljet, et rünnatakse raudtee poolt. Pealöök aga oli suunatud hoopis Punaarmee 59. armee vasakule tiivale Sirgala küla piirkonnast Sooküla peale. Abilöök aga vastupidisel suunal Sooküla juurest Sirgala peale

Vahetult enne jalaväe rünnaku algust andsid sakslaste ründepommitajad Ju-87 õhulöögi ka Sirgala küla piirkonda. See aga ebaõnnestus ja ohustas oma vägesid, sest lendurid polnud kursis sihtmärkide asetusega ja üks pomm kukkus ainsale korralikule teele, mida mööda said liikuda tankid. Sama pommi ohvriks võinuks langeda ka Strachwitz ise, kuid „tankikrahv“ jäi seekord vigastamata ning innustas kogu rünnaku jooksul alluvaid isikliku eeskujuga.⁵⁷ Pealöögi Sirgala juurest andsid 11. jalaväediviisi 23. ja 44. rügement, mida toetasid T-IV tüüpi tankid, ning abilöögi Sooküla juurest 227. jalaväediviisi (suurtükiväekindral Wilhelm Berlin) üksused.

Armeegrupi *Narva* sõjapäevik kirjeldas seda rünnakupäeva järgmiselt: „11. ja 227. jalaväediviisi rünnak algas tugeva ettevalmistustulega kell 6.05. Suurtükiväest, tankidest, „uduheitjatest“ ja Stukadest suurepäraselt toetatud 11. ja 227. jalaväediviis

⁵⁵ Nisuma 2011, lk 81.

⁵⁶ *Lexikon der Wehrmacht*. – www.lexikon-der-wehrmacht.de

⁵⁷ Kapuy 2007, c. 124.

murdsid äkilise edasitungiga läbi üllatunud vastase tugeva kaitseliini ja hõivasid Läänekoti lõunaosa. Vastasel olid väga suured kaotused nii tehnikas kui elavjõus. 227. jalaväediviisi teiste jõudude rünnak Läänekoti põhjaosa äralõikamiseks, mis omas selleks ajaks veel ca 500 m laiust ühendust, jäeti ööseks seisma. Õhuluure andmetel tõi vastane pealelõunal Krivasoost loode suunas veoautodel ja tankidel juurde umbes 1 diviisi tugevusi jõudusid. Vastase kolonne ja mahalaadimiskohti rünnati Stukadega. Hilisel pealelõunal tõrjuti vastase rünnakud uuesti enda kätte saadud kagurindejoonel. Tõrjuti vastase nõrkade jõudude poolt läbiviidud rünnakud Idakoti kirderinde vastu.⁵⁸

Kuna tankid said liikuda ainult roigasteedel, siis oli suur tähtsus jalaväe rünnakgruppidel. Neile anti toetuseks hulk leegiheitjaid, mis võimaldasid alistada palissaadide taha peitunud vaenlasi ja hävitada punkreid. 11. jalaväediviisi osadel õnnestus rünnak hästi, liiguti etteantud graafiku kohaselt. 227. diviisil esines rohkem raskusi etteantud ülesande täitmisel. Kuid juba sama päeva õhtul kohtusid Saksa üksused roigasteel, jättes kotti 72. laskurdiviisi üksused ja osa 109. laskurdiviisi üksusi, mis püüdsid algul veel säilitada oma kättevoidetuid positsioone ega mõelnudki tagasi tõmbumisele.

502. rasketankipataljoni ülesanne oli rünnakut väljastpoolt blokeerida, et venelased ei saaks abi osutada rünnakutega „Idakõrvalt“. Tankid paiknesid Hundinurgast Metskülla viival teel (punkt 33,9), mis lahutas „Läänekõrva“ „Idakõrvast“, ehk siis „saapas“, mis ulatus kuni Punasooni. See oli kogu antud piirkonna ainuke tee, kus rasketankidel oli võimalik liikuda. Tee ise oli 8–10 meetrit lai ja 1,5–2 meetriste kraavidega. Valdavalt oli tee kõrval soostunud mets. 502. tankipataljon lahingus kaotusi ei kandud, olles pigem kõrvaltvaataja rollis.⁵⁹

Venelaste suhteliselt tugev vasturünnak toimus järgmisel päeval, 27. märtsil. Rünnak teostati 109. laskurkorpuse jõududega ning tõrjuti ründaja jaoks suurte kaotustega nii elavjõus kui ka tehnikas. Rünnaku lõi tagasi 11. Ida-Preisi jalaväediviisi 23. grenaderirügement hoolimata sellest, et oli kaotanud suurema osa isikukoosseisust. Nõukogude suurtükivägi tulistas kogu selle aja sakslaste positsioone. 11. jalaväediviisi pataljonid sulasid kokku kompaniideks ning alles öösel õnnestus vastasel kohati

⁵⁸ *Armeegrupp Narva sõjapäevik 26.03.1944* – <http://wehrmacht.rindeleht.ee/ktb/1/1.html>.

⁵⁹ *Kapucy 2007*, c. 124.

hõredast rindest läbi murda. 23. rügement tõi eesliinile tagalaüksused ning taastas olukorra, ehk sulges lõplikult „kotisuu“.

„Läänekõrva“ likvideerimiseks peetud viimaste võitluste näol oli tegemist tüüpilise metsalahinguga, kus võitjaks osutusid parema väljaõppe ja motivatsiooniga Saksa üksused. 29. märtsiks sai Punaarmee juhtkonnale selgeks, et endist rinnet taastada ei õnnestu ning piiramisrõngasse jäänud üksuste ülematele anti käsk iseseisvalt välja murda. Üksikutel gruppidel see õnnestus, kuid kogu rasketehnika jäi sakslastele.⁶⁰

Armeegrupi *Narva* lahingutegevuse päevik tegi neist lahingutest kokkuvõtte: „Täna lõpetati Läänekoti põhjaosas olevate ümberpiiratud vaenlaste hävitamine. Seega on alates 26.3 Läänekott pidevate raskete rünnakutega kõrvaldatud. Pealööki kandsid 11. jalaväediviis, 227. diviis, samuti ka 61. ja 170. diviisi osad. Neid toetasid suurtükivägi, *Nebelwerfer*’id, tankid ja rünnakkahurid. Pärast mitte veel täielikult lõppenud loendust 26. märtsist 30. märtsini on kokku loetud 1739 langenut.“ Vaenlaste kaotusteks hinnati 4400 hukkunut, 601 vangi, 36 ülejooksikut, 24 suurtükki, 35 tankitõrjekahurit, 21 miinipildujat, 10 tankitõrjepüssi, 32 raskekuulipildujat, 52 kergekuulipildujat, 313 püstolkuulipildujat, 42 veoautot, 27 maastikuautot, 3 poolroomikautot. Samuti langes sakslaste kätte suures koguses käsitulirelvi ja suurtükiväe laskemoona ning 72. diviisi 133. laskurpolgu lipu. Nende lahingute käigus purustati 72. ja 109. laskurdiviis ning 125. diviisi üks rügement; 124. ja 131. diviisid said tõsiseid kahjustusi.⁶¹ Rünnaku tulemusena jäi rinne pidama Sooküla (punkt 32,7) ja Algusoo (punkt 30,3) lähedal, seega oli hävitatud kogu „Läänekõrv“.

26. märtsil alanud lahinguid käsitleti ka eestikeelses ajakirjanduses. Sõjakirjasaatja Valter Kalveti artiklis 7. aprilli *Rindelehes*⁶² anti üpris täpne ülevaade asetleidnud sündmustest – nii veebruari lõpus ja märtsi esimesel poolel toimunud Punaarmee rünnakutest Vaivara suunal kui 26. märtsi saksa rünnaku käigust koos kuupäevade ja kohanimedega. Tegu oli suhteliselt informatiivse artikliga, arvestades sõja ajal valitsenud tsensuureegleid. Propagandistlikuma maiguga oli SS-sõjakirjasaatja Jüri Remmelga kirjatükk 25. aprilli *Virumaa Teatajas*⁶³, milles kirjeldati küll Punaarmee

⁶⁰ Laar 2008, lk 165.

⁶¹ *Armeegrupp Narva sõjapäevik 30.03.1944* – <http://wehrmacht.rindeleht.ee/ktb/1/1.html>.

⁶² Valter Kalveti, Piiramislahingud Narvast edela pool. – *Rindeleht*. 7. aprill 1944.

⁶³ Jüri Remmelgas, Surmaorust tulijad jutustavad. – *Virumaa Teataja*. 25. aprill 1944.

sõdurite viletsat elu, kuid muus osas jäi artikkel väheinformatiivseks.

Kokkuvõtteks võib öelda, et sakslaste esimene rünnak platsdarmi vastu oli venelaste jaoks üllatus. Punaarmee oli enesekindel, kuna Saksa üksused polnud kuu aja vältel ühtki suuremat vasturünnakut teinud. Lisaks tegelesid punaväelased ründerelvastuse ja varustuse juurde toomisega, et jätkata seniseid rünnakuid. Senini oli ka initsiatiiv selles rindelõigus olnud kindlalt Punaarmee käes. Venelaste üllatus oli suur kui nad jäid ise tankirünnaku alla ja sattusid sellest segadusse, mistõttu nad ei suutnud oma positsioone hoida. See põhjustas lõpuks kahe diviisi hävimise ja rindejoone tagasitõmbumise umbes 4–5 km kaugusele sohu.

Auvere platsdarmi „Idakõrv“ ise kulges järgmiselt: Auvere küla eest raudteejaama suunas, jõuades Auvere raudteejaama; edasi mööda raudteed Tallinna suunas kuni Hundimärga juurest Metakülä mineva tee lähistele; sealt keeras loomasse Aigusoo poole, möödudes punkti 33,9 lähedal „Idakõrva“ lahtesid Punaarmee 117. ja 6. lasturünnakute üksused, kes olid enesest positsioonidel hästi kindlustanud. Eriti tugevalt kindlustati tiibe, kattes, et järgmine saksa rünnak võib tulla tiibadelt, nagu seda oli tehtud „Läänekõrva“ puhul, kuna Tallinna-Narva raudtee suunist olnuks üle jagada põllu raskem rünnata.

Armeegrupi Narva lahingpäeviku kohaelt rakendatud sakslaste „Idakõrva“ likvideerimisel 227. ja 122. jalaväerünnaku ning soomusrünnakute diviisi *Feldherrnhalle*, aida teatasid 61. ja 120. diviisi Soomusrünnaku põlvkonnad sekkuda etendama 502. rasketankipataljoni masinad. Kokku oli armeegrupi Narva 5. aprilli seisuga lahinguväljal kasutatud 11 T-VI, kaks T-V ja 20 T-IV tanki, 31 rünnakusõdurit ja 10 iseliikuvat tankisõdurit.⁶⁴ Enamiku sellest soomusrünnakut kasutati alguses rünnakus.

Pealööki otsustati sekkuda anda ega muidki, nimelt „Idakõrva“ põhjatupe pihta ehk maakeeli öeldes: otse pähe.⁶⁵ Sekkumise lahinguplaani kohaselt pidid need „Tigrid“ liikuma rünnakurünnaku reservis ja kohe kui rünnak oli läbi saanud, pöörduma Läänekõrva raudteeliinidokoha juurest paevale Kirikuküla suunas, et alustada rinde kokkuvõtmist. Järgmisel nelil „Tigrid“ koos jalaväega pidid vallutama punkti 32,2

⁶⁴ *Armeegrupi Narva lahingpäeviku* (1944), lk 154–155. <http://www.maa.ee/raamatid/raamatid/1/1.html>

⁶⁵ *Laur* 2003, lk 163.

3. „IDAKÕRVA“ LIKVIDEERIMINE

Olles edukalt hakkama saanud „Läänekõrva“ hävitamisega, asusid sakslased järgmise sammuna likvideerima „Idakõrva“, mis kujutas endast samuti suurt ohtu armeegrupi *Narva* tagalale. Jäi ju Auvere raudteejaama juurest, kuhu Punaarmee üksused olid välja tunginud, mereni napilt viis kilomeetrit ja Tallinna–Narva maanteeni vaid kaks kilomeetrit.

Auvere platsid „Idakõrv“ ise kulges järgmiselt: Auvere küla eest raudteejaama suunas, hõlmates Auvere raudteejaama; edasi mööda raudteed Tallinna suunas kuni Hundinurga juurest Metsakülla mineva tee lähistele; sealt keeras lõunasse Algusoo poole, möödudes punkti 33,9 lähedalt. „Idakõrva“ kaitsesid Punaarmee 117. ja 6. laskurkorpuse üksused, kes olid ennast positsioonidel hästi kindlustanud. Eriti tugevalt kindlustati tiibu, kartes, et järgmine saksa rünnak võib tulla tiibadelt, nagu seda oli tehtud „Läänekõrva“ puhul, kuna Tallinna–Narva raudtee suunast olnuks üle lageda põllu raskem rünnata.

Armeegrupi *Narva* lahingpäeviku kohaselt rakendasid sakslased „Idakõrva“ likvideerimisel 227. ja 122. jalaväediviisi ning soomusgrenaderide diviisi *Feldherrnhalle*, mida toetasid 61. ja 170. diviis. Soomusrusika põhirolli pidid seekord etendama 502. rasketankipataljoni masinad. Kokku oli armeegrupil *Narva* 5. aprilli seisuga lahinguvalmis kaksteist T-VI, kaks T-V ja 20 T-IV tanki, 41 rünnaksuurtükki ja 10 iseliikuvat tankitõrjekahurit.⁶⁴ Enamikku sellest soomustehnikat kasutati algavas rünnakus.

Pealööök otsustati seekord anda aga mujalt, nimelt „Idakõrva“ põhjatipu pihta ehk maakeeli öeldes: otse pähe.⁶⁵ Seekordse lahinguplaani kohaselt pidid neli „Tiigrit“ liikuma rünnakgrupi eesotsas ja kohe kui rinne on läbi murtud, pöörduma Lembitu raudteeülesõidukoha juurest paremale Kirikuküla suunas, et alustada rinde kokkurullimist. Järgmised neli „Tiigrit“ koos jalaväega pidid vallutama punkti 32,2

⁶⁴ *Armeegrupp Narva sõjapäevik 05.04.1944* – <http://wehrmacht.rindeleht.ee/ktb/1/1.html>.

⁶⁵ *Laar* 2008, lk 165.

vaenlase rinde taga, jääma sinna kaitsele ning toetama sealt Reinsoru suunal edasi tungivaid rünnakgruppe. Seda kõike tuli teha võimalikult kiiresti, et tagantpoolt tulevad tankid T-VI ja soomustransportöörid saaksid jätkata edasitungi üleveosildade suunas. Selline oli Strachwitzi antud lahinguülesanne tankipataljonile.⁶⁶

Ettevalmistused eelolevaks rünnakuks olid ka seekord põhjalikud. Strachwitzile omase täpsusega oli kõik pisiajadeni läbi mõeldud. Tehti korralik õhuluure „Idakõrva“ kohal ning seegi kord jagati kõigile allüksuste ülematele lisaks kaartidele ka värsked aerofotod. Kuna välistemperatuur oli rünnakupäeval nullilähedane, võisid jalaväelased liikuda rünnaku ajal ilma talvemundrita. Seetõttu anti talverõivad ära ja seoti jagude kaupa punti. Iga pundi peal oli silt jaonumbriga ja määratud sihtpunkti jõudmisel tuli see jalaväesoomukiga järele viia, et mehed ei peaks pärast rünnakut külmetama.⁶⁷

Saksa vägede rünnak pidi algama 5–10 minutilise suurtükiväe ettevalmistusega (täpne tuleplaan on toodud lisas) ja kanduma veel viieks minutiks edasi Punaarmee tagalasse. Muuhulgas kasutati 210- ja 305-mm haubitsaid ning raudteekahurit K-5 (283-mm), mis tulistas teisel pool Narva jõge asunud sihtmärke Kossari küla piirkonnas. Efekti suurendamiseks toodi rünnatavasse löiku ka 20-, 37- ja 88-mm õhutõrjekahurid, mis tulistasid vaenlase eesliini trasseerivate mürskudega, ning 280- ja 320-mm raketihetjad, kusjuures 320-mm raketid olid täidetud lisaks lõhkeainele ka petrooleumiga, et süüdata venelaste valduses olnud mets.⁶⁸

Alustuseks andis 170. jalaväediviisi löögigrupp 6. aprilli öösel pettehoobi Putki–Sirgala juures paiknenud Punaarmee 98. ja 131. laskurdiviisi pihta, jättes mulje, et analoogselt „Läänekoti“ likvideerimisega, üritatakse Punaarmee üksusi tiivalt ära lõigata. 6. aprilli raportist selgub: „Eelmistel päevadel tagalas selleks eraldi välja õpetatud löögirühm murdis peakaitseliini sisse ja vallutas selle külghaaranguga, lastes õhku sissetungimise kohas paiknenud kaheksa vene tugipunkti. Hävitas, ise väheseid kaotusi kandes (ainult haavatud), 60 venelast ja tõi seitse vangi, sealhulgas kaks ohvitseri, tõmmates enda peale ka tugeva raskesuurtükiväe tule.“⁶⁹

Üldrünnak kogu „Idakõrva“ likvideerimiseks algas 6. aprilli hommikul kell 04.40

⁶⁶ Kapuyc 2007, c. 125.

⁶⁷ Kapuyc 2007, c. 116.

⁶⁸ Lexikon der Wehrmacht. – <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de>. 11.09.2012

⁶⁹ XXXXIII korpuse vahearuanne AGr Narwale 06.04 1944. – Bundesarchiv. RH-24-43-100.

vaenlase rinde taga, jääma sinna kaitsele ning toetama sealt Reinsoru suunal edasi tungivaid rünnakgruppe. Seda kõike tuli teha võimalikult kiiresti, et tagantpoolt tulevad tankid T-VI ja soomustransportöörid saaksid jätkata edasitungi üleveosildade suunas. Selline oli Strachwitzi antud lahinguülesanne tankipataljonile.⁶⁶

Ettevalmistused eelolevaks rünnakuks olid ka seekord põhjalikud. Strachwitzile omase täpsusega oli kõik pisiasjadeni läbi mõeldud. Tehti korralik õhuluure „Idakõrva“ kohal ning seegi kord jagati kõigile allüksuste ülematele lisaks kaartidele ka värsked aerofotod. Kuna välistemperatuur oli rünnakupäeval nullilähedane, võisid jalaväelased liikuda rünnaku ajal ilma talvemundrita. Seetõttu anti talverõivad ära ja seoti jagude kaupa pundi. Iga pundi peal oli silt jaonumbriga ja määratud sihtpunkti jõudmisel tuli see jalaväesoomukiga järele viia, et mehed ei peaks pärast rünnakut külmetama.⁶⁷

Saksa vägede rünnak pidi algama 5–10 minutilise suurtükiväe ettevalmistusega (täpne tuleplaan on toodud lisas) ja kanduma veel viieks minutiks edasi Punaarmee tagalasse. Muuhulgas kasutati 210- ja 305-mm haubitsaid ning raudteekahurit K-5 (283-mm), mis tulistas teisel pool Narva jõge asunud sihtmärke Kossari küla piirkonnas. Efekti suurendamiseks toodi rünnatavasse lõiku ka 20-, 37- ja 88-mm õhutõrjekahurid, mis tulistasid vaenlase eesliini trasseerivate mürskudega, ning 280- ja 320-mm raketihetjad, kusjuures 320-mm raketid olid täidetud lisaks lõhkeainele ka petrooleumiga, et süüdata venelaste valduses olnud mets.⁶⁸

Alustuseks andis 170. jalaväediviisi löögigrupp 6. aprilli öösel pettehoobi Putki–Sirgala juures paiknenud Punaarmee 98. ja 131. laskurdiviisi pihta, jättes mulje, et analoogselt „Läänekoti“ likvideerimisega, üritatakse Punaarmee üksusi tiivalt ära lõigata. 6. aprilli raportist selgub: „Eelmistel päevadel tagalas selleks eraldi välja õpetatud löögirühm murdis peakaitseliini sisse ja vallutas selle külghaaranguga, lastes õhku sissetungimise kohas paiknenud kaheksa vene tugipunkti. Hävitas, ise väheseid kaotusi kandes (ainult haavatud), 60 venelast ja tõi seitse vangi, sealhulgas kaks ohvitseri, tõmmates enda peale ka tugeva raskesuurtükiväe tule.“⁶⁹

Üldrünnak kogu „Idakõrva“ likvideerimiseks algas 6. aprilli hommikul kell 04.40

⁶⁶ Kapuyc 2007, c. 125.

⁶⁷ Kapuyc 2007, c. 116.

⁶⁸ Lexikon der Wehrmacht. – <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de>. 11.09.2012

⁶⁹ XXXXIII korpuse vahearuanne AGr Narwale 06.04 1944. – Bundesarchiv. RH-24-43-100.

Esimene tulelööki anti 320-mm süüterakettidega ja edasi juba fugassidega (selle tulelöögi jäljed on tänapäevani näha). Suurtükiväe tulelöögi kestvus oli 5 kuni 18 minutit vastavalt sihtmärkide tähtsusele⁷⁰. Kogu päeva oli aktiivne Saksa ründelennuvägi, pommitades suurtükiväe positsioone ja järelveoteid tagalas. Juba ettevalmistava suurtükiväe ajal andis Punaarmee vastutuld nii sillapeal asunud kahuritest kui teisel pool Narva jõge paiknenud kauglaskesuurtükidest. Tugev tõkettuli põhjustas olulisi kaotusi rünnaku lähteasukohtadel olnud Saksa jalaväeüksustes. Eriti tugev oli tuli 227. diviisi lõigus, kus kõige suuremaid kaotusi kandis 366. rügement.

Kuid Tallinna–Narva raudtee ääres kaitsel olnud Punaarmee üksused ei pidanud Saksa tulelöögi vastu. Tekkinud segaduses tungis 122. jalaväediviisi 410. rügement koos tankidega 6. ja 117. laskurkorpuste vahelt läbi ja hakkas rinnet kokku rullima. Samas jäi 409. rügemendi rünnak suurte kaotuste tõttu seisma ja rügement suutis edasi liikuda alles lõuna ajal.⁷¹ Saksa ettevalmistavas kahuritules hävis vastase 930. laskurpolgu staap, mida tabas kõige tugevam tulelööki ning segi löödud Punaarmee üksused hakkasid taanduma. Lembitu küla piirkonnas õnnestus sakslastel 256. diviisi 937. laskurpolk ümber piirata, mistõttu puhkesid sealkandis eriti vihased lahingud.

Läänest ründas „Idakõrva“ 227. diviis. Esimene rünnak küll ebaõnnestus, kuid kell 11.00 teostaud teisel katsel murdsid 412. ja 328. rügement palissaadidest läbi. Seejärel olid mõlemad rügemendid sunnitud peatuma, kuna Punaarmee andis omakorda vastulöögi. Idast pealetungiv soomusgrenaderide diviis *Feldherrnhalle* suutis vallutada esimese kaitseliini, kuid jäi tugeva raskesuurtükiväe tule tõttu järgmise positsiooni ees peatuma. Mõne aja pärast liiguti taas edasi, kuid siis sattus tankirühm Auvere–Lipsu teelt umbes 700 m lõuna pool tankitõrjekahurite varitsusele. Mõned tankid said tabamuse, kuid samas hävitati neli venelaste tankitõrjekahurit.

Pealöögi suunal Punaarmee kaitse sügavusse liikudes kohtas 122. diviisi 410. rügement järjest tugevnevat vastupanu. Soometsas olid tankidele eriti ohtlikud vastase varitsevad tankitõrjekahurid, sest soise pinnase tõttu jäi rasketel tankidel manööverdamiseks vähe võimalusi. Tankide liikumissuunad olid kergesti aimatavad ja selle tõttu aegsasti sisselastud. Vaatamata kõigile raskustele liikusid sakslased edasi,

⁷⁰ 122. jalaväediviisi päevakäsk 03.04.44. Lisa 4: tuleplaan. – Bundesarchiv RH-24-43-101.

⁷¹ XXXXIII korpuse vahearuanne AGr Narwale 06.04 1944. – Bundesarchiv RH-24-43-100.

lõikasad „Idakõrva“ keskelt pikkupidi pooleks ning jõudsid välja ojakraavini, mis kulges vahetult enne Punasood. Sealt jätkati rünnakut ida poole, punkti 32,2 suunas, kuhu neli „Tiigrit“ koos neid saatva jalaväeüksusega kaitsele asusid. Sealt Reinsoru poole liikusid vaid luuresalgad. Nende selja taga jätkus lahing ümberpiiratud vene üksustega, kes püüdsid veel omi positsioone säilitada, kuid hävitati päeva jooksul rünnakgruppide poolt.

Püüdes taastada rindejoont ja vabastada omi üksusi piiramisrõngast saatis Punaarmee juhtkond õhtul punkti 32,2 suunas vasturünnakule 80., 120., ja 201. laskurdiviisi tankide, liikursuurtükide (liikursuurtükke oli arvatavasti rohkem kui tanke, kuna nad olid kaalult kergemad; nende jäänuseid on kogu metsaalune täis) ja lennukite toetusel. Rünnaku ägedusest annavad aimu Otto Cariuse mälestused: „Õõ vastu 6. ja 7. aprilli oli meie jaoks kõige pingelisemaks ja kardetavamaks ööks keset vaenlast ja ei teadnud, kas meie varustused on läbi lõigatud või mitte.“⁷² Selles lahingus sai üks Otto Cariuse kompanii masin vastase raskesuurtükimürsust tõsiselt vigastada, kuid remondikompanii mehed viisid selle hiljem Sillamäele remonti.

Kuna Punaarmee rünnak punkti 32,2 juures ebaõnnestus, siis kukkus kotti jäänud üksuste vabastamise plaan läbi. See otsustas „Idakõrva“ saatuse ja Punaarmee üksustel tuli taanduda. Öölahingus õnnestus küll venelastel osa oma mehi piiramisrõngast vabastada ja omade juurde jõuda, kuid nad olid sunnitud maha jätma kogu rasketehnika.

Edasised metsalahingud olid rohkem väikeste löögirühmade vahelised kokkupõrked ja lõpuks valitses mõlemal poolel segadus. Järgmisel päeval üritasid üksikud Saksa grupid tungida küll kaugemale Metsküla suunas, kuid kuna teised üksused ei järgnenud, pöördusid nad Punasoo joonele tagasi. Soomustehnikast kaotati Saksa poolel selle rünnaku ajal lõplikult ainult kolm T-IV tüüpi tanki.⁷³

Kokkuvõttes sunniti Punaarmee taanduma Tallinna–Narva raudteest 4–5 kilomeetri kaugusele sohu. Uus rindejoon jäi pidama Kulgu jõelt Suuresoru taluni ning sealt Punasoost Sirgala poole, kus Punaarmee alustas kiiresti uute välikindlustuste ehitamist. Armeekindral Govorov andis oma vägedele käsu minna kogu Narva rindel üle kaitsele. Punaarmee kaotused olid suhteliselt suured, langenutena üle 5000 mehe ning 700

⁷² Kapuyc 2007, c. 134.

⁷³ XXXXII armeekorpusse aruanne nr 4 06.04.1944. – Bundesarchiv RH-24-43-101.

vangistatud. Saagiks said sakslased 89 tankitõrjekahurit, 37 jalaväe saatesuurtükki ja 82 miinipildujat. Armeegrupi *Narva* sõjategevuse päevik märgib lisaks veel 32 saagiks saadud tanki (ilmselt arvati nende hulka nii puruks lastud masinad kui ka liikursuurtükid).⁷⁴

Armeegrupi *Narva* sõjategevuse päevikus võeti toiminu kokku nii: „Alates 06.04 on „Idakõrva“ lahingutes 227. jalaväediviis, 122. jalaväediviis, soomusgrenaderide diviisi *Feldherrnhalle*, 61. ja 170. jalaväediviisi üksused. Suurepärase toetus tuli tankiüksuselt *Graf Strachwitz*, armee suurtükiväelt, *Nebelwerfer*’itelt, armeepioneeridelt, 182. Flak rügemendilt ja 3. lennudiiviisi üksustelt. Kolme päeva pikkuses visas kaitsevõitluses kindlustatud metsapositionidel on vaenlane ja tema üksused hävitatud. Pärast esialgset loendust on vaenlase kaotused: 727 vangilangenut, 2141 loetud langenut, 3000 hinnanguliselt langenut (lisaks); saagina (seniks loendatud) 32 tanki, liikursuurtükki ja poolroomikut, 5 suurtükki, 89 tankitõrjekahurit, 82 miinipildujat, millest 57 rasked, 46 tankitõrjepüssi, 186 kuulipildujat, 300 püstolkuulipildujat, 50 veoautot ja vedukit; suurel hulgal käsituli relvi ja igat liiki laskemoona; Ummes 2300 punkrit ja võitluspesa on hävitatud või ülevõetud; 256. LD hävitatud, 80. ja 201. LD nii tugevasti purustatud, et pole enam lahinguvõimelised.“⁷⁵

Näib, et kogu 59. armee sai neis lahinguis kõvasti kannatada, kuna ta andis oma kaitselõigu üle 8. armeele ning viidi tagalasse ümberkorraldamiseks. Venelased suutsid rinde siiski stabiliseerida Suuresoru–Ühekonna juures ning Auvere sillapea jäi, kuigi kõvasti sohu kokkusurutuna, püsima. Rinde stabiliseerimisele viidati ka 18. aprillil armeegrupi *Narva* sõjapäevikus: „XXXXII armeekorpuse rünnak koos 170. jalaväediviisi (tugevdatud 58. jalaväediviisi 1 rügemendiga), 61. ja 122. jalaväediviisi, osaga diviisist *Ferdherrenhalle* ning tankiüksusega *Graf Strachwitz* Algu soo ja Auvere tee vahel, Krivasoost kuni jooneni Metsküla– Üekonna – punkt 27,7 – metsatukk Suuresorust kagu suunas.“⁷⁶ Sinna jäi peale „Idakõrva“ hävitamist rindejoon pidama kuni järgmise rünnakuni. Sakslaste jaoks oli oluline, et nüüd, kui Punaarmee oli raudteest piisavalt kaugele tõrjutud, sai võimalikuks taastada raudteeliin kuni Soldina jaamani. Kõige tähtsam sakslaste jaoks selle operatsiooni juures oli, et likvideeriti

⁷⁴ Laar 2008, lk 160

⁷⁵ *Armeegrupp Narva sõjapäevik* 09.04.1944 – <http://wehrmacht.rindeleht.ee/ktb/1/1.html>.

⁷⁶ *Armeegrupp Narva sõjapäevik* 18.04.1944 – <http://wehrmacht.rindeleht.ee/ktb/1/1.html>.

armeegrupi *Narva* ümberpiiramisohkt.

Krahv Strachwitz sai operatsiooni eduka läbiviimise eest Saksa sõjaväe ühe kõrgeima autasu – briljantide ja mõõkadega Tammelehise Rüütliristi juurde. *Eesti Sõna* avaldas sel puhul SS-sõjakirjasaatja Paul Kurbjuhni artikli „Soomuskrahv. Üks kangelaslikke võitlejaid Narva rindel“.⁷⁷ Selles pikemas kirjutises tutvustati krahv Stachwitzi sõjameheteed nii I maailmasõjas kui sellele järgnenud aegadel. Peamine tähelepanu oli pööratud sellele, et krahv Strachwitzile omistati kahe eduka operatsiooni juhtimise eest Saksa sõjaväe kõrgeim autasu. Mõödaminnes räägiti ka eluolust tema punkris. Vähemal määral leidis 6. aprilli rünnak mainimist Karl Gailiti artiklis 29. aprilli Rindelehes.⁷⁸

⁷⁷ Kurbjuhn 1944.

⁷⁸ Gailit 1944b. <http://www.sõjajärg.ee/23.04.1944--http://www.mach.rudolict.ee/kjv11.html>.

4. KATSE LIKVIDEERIDA AUVERE SILLAPEA LÕPLIKULT

Kohe pärast „Idakõrva“ likvideerimist alustasid sakslased ettevalmistusi järgmiseks pealetungiks, et hävitada kogu alles jäänud sillapea ja taastada rinne piki Narva jõge.

Samal ajal püüdis kahest lüüasaamisest toibuv Punaarmee olemasolevat sillapead taas laiendada, alustades 17. aprillil platsdarmi teises otsas, Putki lähedal rünnakuid 2. piirikaitserügemendi kaitselõigu vastu. Lahing algas tugeva suurtükitulelöögi kogu rügemendi rindel. Tulelöögi sügavus oli ligi kilomeeter ja kestus umbes 30 minutit. Tulelöögi lõppedes ründasid venelased 3. pataljoni kaitselõiku kahe pataljoni suuruse väega. Rünitati ka 1. ja 2. pataljoni ühenduskohta ning venelastel õnnestus sisse murda 7. kompanii lõiku. Kohati tekkis lähivõitlus. 8. kompanii hoogne vasturünnak lõi venelased 2. piirikaitserügemendi kaevikutest välja ning Punaarmee vähesed ellujäänud tõmbusid tagasi. Langes 164 punaväelast, eestlased kaotasid 9 meest surnute ja 51 haavatutena. 19. aprillil sooritati 2. piirikaitserügemendi lõigus veel üks väiksem rünnak, kuid tulemusteta.⁷⁹

Lõpliku ehk viimase löögi alles jäänud platsdarmile lootis krahv Strachwitz anda massiivse suurtükitulega, mille võimsaimaks jõuks olid 280-mm haubitsad. Selline tulelööki oleks Punaarmee puit-muldkindlustused piisavalt segi löönud ja andnud võimaluse rünnakgruppidel kiiresti rindest läbi murda ning suunduda Kossari lähedal olevate üleveosildade poole. Kuna tankide ja soomukite liikumine oli võimalik vaid vähestes lõikudes, siis teadis Punaarmee seekord ette, kust rünnak tuleb. Rünnakuks sobis ainult kaks suunda: Auverest Mustajõe teed või Hundinurga–Metsaküla tee (sealt edasi Mustajõe). Sirgala–Metsküla suund sobis vaid abilöögi andmiseks, kuna sealne teede olukord ei võimaldanud suuremal arvul rasketehnikat kasutada. Ainult jalaväeüksusi rakendades oluks võimalik kasutada kõige lühemat teed – üle Kõrgesoo viivaid taliteid – ning seda üritaski diviis *Feldherrnhalle* lõpuks teha.⁸⁰

Lisaks oli Punaarmeel sedapuhku aega, et valmistuda rünnaku tagasilöömiseks. Ka Saksa üksused vajasisid puhkust ja täiendust enne kui oli võimalik uuesti rünnata ning selleks kulus ligi kümme päeva. Seetõttu jõudsid venelased alates 8. aprillist, kui rünnak „Idakõrvale“ lõppes ja rindejoon jälle stabiliseerus, kõik sobivad kohad välikindlustusi

⁷⁹ Nisuma 2011, lk 88.

⁸⁰ *Armeegrupp Narva sõjapäevik* 25.04.1944 – <http://wehrmacht.rindeleht.ee/ktb/1/1.html>.

täis ehitada. Jõuti ka piisavalt varusid täiendada, et pidada vastu uutele rünnakutele.

Auvere platsdarmi kaitseks valmistus Punaarmee poolel 8. armee (kindralleitnant Filipp Starikov), mille koosseisu kuulusid 6., 112., 177. ja 122. laskurkorpus koos lisaüksustega; puuduvad usaldusväärsed andmed nende koondiste komplekteerituse kohta. Platsdarmile rajati kaks kaitseliini. Kuna positsioonid asusid valdavalt soos, ehitati välja 100 kilomeetrit 1,5-meetriseid puust palisaade ning palkparvedele püstitati 800 dzotti. Teede äärde ja ristmikele moodustati tankitõrjepiirkonnad, mille igat kilomeetrit kattis 22–24 tankitõrjesuurtükki. Diviiside juurde moodustati suurtükigrupid, armeesuurtükivägi aga paigutati sillapea keskele, kust ta sai anda koondtuld varem sisse lastud märkide pihta.⁸¹ Asuti kindlustama ka Narva jõe idakallast ja isegi Luuga jõe kaldaid, kusjuures töjõuna kasutati seal 8. Eesti laskurkorpust.

Krahv Strachwitz, olles läbiviinud kaks edukat pealetungi Auvere platsdarmi vastu, ei olnud kolmanda operatsiooni käigus võib-olla enam nii tähelepanelik. Kuna kaks esimest rünnakut olid kulgenud suhteliselt edukalt, siis võis loota, et ka viimane rünnak sillapeale õnnestub hästi. Siiski viidi ka selle rünnaku eel läbi põhjalik õhuluure, milleks kasutati Rakvere lennuväljal paiknenud luurelennuüksust, ning allüksuste ülematele jagati lisaks kaartidele aerofotod.

Kindlasti tuleb mainida, et kui kahe esimese rünnaku ajal valitsesid üldiselt miinuskraadid, siis viimase rünnaku ajal juba ööpäevaselt plusskraadid, mis omakorda halvendas niigi viletsate teede olukorda ja tegi võimatuks soomukite kasutamise väljaspool teid. Eriti saatuslikus sai see Hundinurga–Metsaküla teel, kus tankid ja rünnakkahurid Punasoo lähedal juba rünnaku alguses porisse kinni jäid.

Kolmandaks rünnakuks koondati lähteasukohtadele 170., 62. ja 122. jalaväediviis ning soomusgrenaderide diviis *Feldherrnhalle*. Rünnakupäevaks olid armeegrupil *Narva* lahinguvalmis kaheksa T-VI, kaks T-V ja kolmteist T-IV tanki, 37 rünnakkahurit ja 9 iseliikuvat tankitõrjekahurit ning loomulikult ka jalaväesoomukeid.⁸² Mitteametlikult oli kolmas rünnak plaanitud võiduga kroonima Hitleri sünnipäeva – nimelt algas rünnak 19. aprillil kell 04.35.⁸³

Operatsiooni algust kirjeldab *Narva* sõjapäevik järgmiselt: „170., 61., 122.

⁸¹ Laar 2008, lk 171.

⁸² *Armeegrupp Narva sõjapäevik 21.04.1944* – <http://wehrmacht.rindeleht.ee/ktb/1/1.html>.

⁸³ Laar 2008, lk 168.

jalaväediviis, üksused diviisist *Feldherrnhalle*, tankiüksus *Graf Strachwitz* asusid kell 4.35, pärast tugevat suurtükiväe ettevalmistustuld rünnakule. kogu päeva kestnud ägetate võitlustega õnnestus sissemurre vastase peavõitlusliinile, Algusoost põhjas ja Sookülast lõunas, Auvere raudteejaama teel ja metsamaastikul Suuresorust kirdes. Esmalt nimetatud sissemurded andsid maa-alavõidu kuni 1,5 km, viimatinimetatud edasitung idast kitsa kiiluna vaenlase positsioonidesse kuni siiani, peaaegu Auvere raudteejaama – Krivasoo vahelise maanteeni. Soine ja porine maastik ning väga halvas seisundis olevad teed ja rajad muudavad liikumise äärmiselt raskeks. Tankid ei saavuta edu loendamatu granaadi- ja mürsulehtritega tugevalt mineeritud teedel, olulist abi pole ka jalaväest. Alates keskpäevast löid pealetungikiilude tipud tagasi arvukaid vastase vasturünnakuid mõningate tankide toetusega. 170. jalaväediviis oli õhtuks sunnitud tagasi tõmbuma algpositsioonidele, kuna oli nõrgenenud vaenlase tugeva surve tõttu tekkinud kaotustest. 61. jalaväediviis jätkab võitlust Sooküla lõunaosas ja Auvere jaama teel ning Krivasoos. Praeguseks hetkeks on hävitatud seitse vaenlase tanki ja rohkem kui 30 suurtükki. Suurtükivägi ja miinipildujad toetavad koondtulega meie rünnakuid. Raudtee suurtükivägi häirib ümberpaigutusi Krivasoos ja Kossaris ning ründab vaenlase raudtee rajatise ja toimimist Jamburgis. Õhutõrjekahurid võitlevad vaenlase vaatlusõhupallidega. Jalaväele töid olulist kergendust kaheksal korral rakendatud sööstpommitajad ⁸⁴

Saksa vägede põhirünnak Auverest Mustajõeale algas samuti kell 04.35 tugeva suurtükiväe ettevalmistustulega, mille kattevarjus asusid „Tiigrid“ koos jalaväega rünnakule oma esimese rünnakusihhi, punkti 32,1 poole. Kohe rünnaku algul suudeti sisse tungida punaväe 123. diviisi positsioonidesse ja algasid jalaväele kurnavad metsalahingud. Saksa üksused kandsid juba esimesel päeval raskeid kaotusi. Punaarmee suurtükitali oli tihe ja täpne, sakslaste andmetel langes 60% mehi välja just vastase suurtüki- ja miinipildujatules.⁸⁵ Metsase ja soise maastiku tõttu oli ka rasketankide tegevus suhteliselt piiratud. Tankid said liikuda vaid teed mööda. Valitses suur oht sattuda miinidele või varitsuses olevatele tankitõrjekahuritele. Selle tõttu ei saanud saksa tankid esimesel rünnakupäeval efektiivselt tegutseda.

⁸⁴ *Armeegrupp Narva sõjapäevik* 19.04.1944 – <http://wehrmacht.rindeleht.ee/ktb/1/1.html>.

⁸⁵ *Laar* 2008, lk 169.

Auvere–Krivasoo teelõigult Suuresoruni eemaldasid Saksa tankigrupi koosseisus olnud pioneerid arvukalt miine. Esimese päevaga ei suudetud punkti 31,2 hõivata ning peatuti Kulgu jõe ääres.⁸⁶ Peamiseks põhjuseks, miks edu ei saavutatud, oli äge tankitõrjekahurite tuli ja ka see, et esimene masin sõitis miini otsa ja sulges tee järgmistele. Alles õhtul õnnestus vigastatud tankist mööda pääseda, kuid Kulgu jõgi, mis oli kuivenduse eesmärgil sirgeks kraaviks kaevatud, pani peagi edasitungi taas seisma. Jõest polnud võimalik läbi sõita enne kui lahingpioneerid olid jõest ülepääsud teinud. Teisel rünnaku suunal – Hundinurga–Metsküla teel – tungisid 170. jalaväediviisi 401. ja 399. rügement neile juurde antud tankide T-IV ja rünnakkahurite Stug-III toetusel üle Punasoo, kuid soomustehnika jäi teel porri kinni ja Metsakülani välja pidi jalavägi ilma tankideta tungima. Kuid Metsakülas sattusid nad Punaarmee haardesse ning olid sunnitud tagasi tõmbuma. Strachwitz saatis „Tiigritele“ appi pioneerid, kes pidid rajama tankidele ülepääsu Kulgu jõest, ning lubas 20. aprilli hommikuks anda vastase positsioonidele „uduheitjate“ tulelöögi. Öösel tasandasid pioneerid jõe kaldad ja täisid jõe palkidega ning hommikuks oli kõik rünnakuks valmis. Rünnaku lähtealustele Auvere küla juures asus ka jalavägi koos tankidega.⁸⁷

20. aprillil kell 05.00 pidid reaktiivmiinipildujaid andma tulelöögi punkti 31,2 pihta, kuid eksiti koordinaatidega ja kogupauk tabas omasid. Jalavägi kandis märgatavaid kaotusi ja vahetati reservis oleva pataljoni poolt välja. Sellega kaotati ootamatuse moment, kuid siiski asusid tankid ja jalavägi rünnakule. Sakslased ületasid Kulgu jõe ja liikusid edasi Mustajõe suunas. Mõnesaja meetri pärast sattusid nad aga Vene liikursuurtükkide ja tankitõrjekahurite varitsusele. Kuid sakslastel õnnestus osa neist hävitada ja jõuda punktini 31,2. Alates punktist 31,2 läbis tee mitme kilomeetri ulatuses Kõrgesoo äärt, sellega muutus edasitung väga raskeks. Tankid tungisid aeglaselt edasi kuni Kärekonna töölistemajadeni. Seal said kaks „Tiigrit“ pihta. Oma tankist jäi ilma ka leitnant Otto Carius, kes võis ainult õnne tänada, et suutis põlevast tankist koos meeskonnaga viimasel hetkel välja pääseda.⁸⁸ Jalaväeüksused ei suutnud üksinda jätkata ning rünnak soikus. Vastase tugeva tule tõttu polnud kahte vigastatud tanki võimalik ära vedada ja pioneerid olid sunnitud need masinad õhkima. Jalavägi tõmbus Kulgu jõe

86 Laar 2008, lk 168.

87 Капуц 2007, c. 147.

88 Капуц 2007, c. 150.

joonele kaitsesse.

Vene pool tegi umbes pataljoni suuruste jõududega hulga vasturünnakuid. Tugevaim rünnak suurtükiväe ja tankide toel leidis aset 122. jalaväediviisi lõigus, kuid lõppes tulemusteta.⁸⁹ Mis puutub Vene poole kaotustesse, siis olid need ühishaudadesse matmise kuupäevi arvestades⁹⁰, päris suured. Samuti võib tänapäevani leida antud piirkonnas rohkelt vene sõjatehnika jäänuseid.

Sakslased mõistsid, et edu saavutamiseks on vaja hävitada üleveosillad. Seda üritas ebaõnnestunult teha kolonelleitnant Kurt Kuhlmei oma 3. eskadrilliga (Ju-87), pommitades terve päeva üleveosildu ja muid sihtmärke platsdarmi piires. Näiteks kell 08.30 tegid Ju-87 pommitajad rünnaku Ilvese talu juures, kell 10.35 põhjalõunasuunalisest kraavist idas, kell 14.00 Soosaarest läänest. 19. aprilli jooksul kaotati seejuures kaks Ju 87 ja üks Fw 190. Sillad jäid terveks ja see otsustaski lõplikult rünnaku tulemuse. Sildade piirkonda Kossari juures tulistas raudteekahur K-5, mille tuld juhiti vaatlusega õhupallidelt. Rünnaku tulemust hindas *Narva sõjapäevik* heaks.⁹¹

Grupeerides oma üksused ümber, otsustas Saksa väejuhatuse viimase jõupingutusena üritada tungida sildadeni kitsaste kiiludena. Selleks valiti kaks suunda. Soomusgrenaderi diviis *Feldherrnhalle* pidi tungima Auverest lõunasse, punkti 27,5 peale, kust viis Kõrgesoo palktee otse sildadeni. Teine rünnakukiil liikus tanke T-IV või T-IIIN kasutades mööda Sirgala–Metsküla teed Metsküla ja Pustoska suunas. Mõlemad rünnakud ebaõnnestusid, ehkki jõuti sihile ligidale, mida tõendavad leiud lahingupiirkonnast ning Nõukogude poole meenutused arvukatest lahingutest.

Need päevad olid 8. armee vägedele otsustava tähtsusega. Neil tuli vastu pidada. Nii veriseid lahinguid ei olnud Narva lähistel platsdarmil veel toimunud. Mõlemal pool võttis sellest üheaegselt osa kuni 20 diviisi, vähemalt 2000 suurtükki ja miinipildujat ning sadu lennukeid.⁹²

23. aprillil kogunesid saksa üksuste juhid Strachwitzi juurde nõupidamisele. Strachwitz väitis, et vastase jõud hakkavad samuti ammenduma ning nõudis rünnaku jätkamist. Jalaväeüksuste ülemad olid aga selle vastu ja nõudsid üksuste täielikule

⁸⁹ *Armeegrupp Narva sõjapäevik* 21.04.1944 – <http://wehrmacht.rindeleht.ee/ktb/1/1.html>.

⁹⁰ Pustoska ja Mustajõe ühishaudadesse maetute nimekiri (Vaivara Sinimägede muuseum).

⁹¹ *Armeegrupp Narva sõjapäevik* 19.04.1944 – <http://wehrmacht.rindeleht.ee/ktb/1/1.html>.

⁹² *Eesti rahvas...* 1977, lk 203.

kurnatusele viidates rünnaku lõpetamist. Strachwitz oli sunnitud nõustuma, kuigi kahjustatud tankide sillapealt väljavedamine või hävitamine võttis aega. Seetõttu lükkus operatsiooni lõpetamine 24. aprillile, mil punaväe positsioonidesse tunginud kiil evakueeriti.⁹³

Seoses rinde stabiliseerumise ja saabunud kevadega, mis ei lubanud raskeid masinaid metsalahingutes kasutada, saadeti 502. rasketankipataljoni masinad Pihkva lähiste ning edaspidi pidid „Tiigreid“ asendama tankid T-IV või T-V. Sellega oli 502. tankipataljoni sõdimine Narva rindel lõppenud. Enamik tanke olid vigastatud ja vajasis korralikus töökojas remonti. Allesjäänud tehnika koguti 9.–10. maiks Sillamäele, kus see raudteeplatvormidele laaditi ning Pihkva lähiste pataljoni teiste kompaniide juurde saadeti. 24. aprilli seisuga oli armeegrupis lahinguvõimelisi tanke ja rünnakkahureid napilt: üks T-VI, kaks T-V, 17 T-IV, 36 Stug-i ja 11 iseliikuvat kahurit.⁹⁴ Ka rünnakuis osalenud jalaväeüksustele võimaldati puhkust tagalas.

Auvere platsdarmi rinne kulges nüüd piki Kulgu jõge, kus asusid esimesed soodsad positsioonid ehk kõrgemad künkad. Sealt edasi Suuresoru talu juurest, punkti 32,2 lähedalt Punasoost mööda kõrgemaid soosaari Metsküla poole ning sealt Putki juurde. Edasi suundus rindejoon Poruni jõe juurest uuesti Narva jõe äärde. Selliseks, pea muutumatuks jäi rinne kuni lahinguteni juulis.

Otto Carius, kes viibis ise pidevalt sündmuste tulipunktis, on toonud oma memuaarides välja operatsiooni läbikukkumise põhjused. Cariuse järgi oli rünnakute nurjumise põhjusteks Strachwitzi hoolimatus ja üllatusmomendi mahamagamine. Samuti toob Carius ühe põhjusena esile vea uduheitjate tulejuhtimises, mille tõttu hävis täielikult ründeteravikus olev jalaväepataljon. Sellest tekkis seisak rünnakus, mil kaotusi kandnud pataljon vahetati reservis olnu vastu välja, kuigi tankid jäi terveks. See kõik kokku andis venelastele aega end koguda ning tuua meeletul kogusel rasketehnikat juurde. Lisandus ka Stukade ebaõnnestunud katse järelveosildasid purustamiseks. Sildu oli raske hävitada kahel põhjusel. Esiteks ehitati sillad vee alla, 10–20 cm veepinnast madalamale, mistõttu oli neid õhust praktiliselt võimatu avastada. Teiseks koondati sildade kaitseks märkimisväärne kogus õhutõrjerelvi, mis tegid sildadele pikeerimise

⁹³ Laar 2008, lk 171.

⁹⁴ Armeegrupp Narva sõjapäevik 24.04.1944 – <http://wehrmacht.rindeleht.ee/ktb/1/1.html>.

võimatuks.⁹⁵

Olulist osa operatsiooni ebaõnnestumises mängisid ka kevadised soojad ilmad, mis muutsid niigi vähesed teed rasketehnikale läbimatuks. Eriti Hundinurga–Metsküla teel, aga ka teisel rünnakusuunal.⁹⁶ Samuti olid saksa jalaväeüksused kandnud viimastes lahingutes suuri kaotusi ning polnud saanud piisavalt täiendust, eriti juhtivkoosseisu osas. Ainuüksi 19.–24. aprilli ebaõnnestunud rünnakutes kaotasid sakslased 2235 meest ning rohkesti sõjatehnikat, millest enamik õnnestus siiski remontida. Lõplikult kaotati selles viimases rünnakus 2 T-VI tüüpi tanki. Saagiks saadud kaks Vene 122-mm kahurit, 34 tankitõrje- ja jalaväekahurit ning 192 miinipildujat ei suutnud neid kaotusi kompenseerida. Kokku kaotas Saksa pool 1944. aasta aprilli pealetungioperatsioonides Narva all 13 274 meest.⁹⁷

KOKKUVÕTE

Kokku kestsid lahingud Auvere platsdarmil veebruarist juulini. Ägedam

⁹⁵ Kapuyc 2007, c. 156.

⁹⁶ Armeegrupp Narva sõjapäevik 19.04.–22.04.1944. – <http://wehrmacht.rindeleht.ee/ktb/1/1.html>.

⁹⁷ Laar 2008, lk 171.

lahingutegevus, mida iseloomustas mõlema võitluspoole suur aktiivsus, platsdarmil toimus veebruarist aprillini. Kevad-talviseid lahingud võib jagada üldiselt kahte perioodi. Esimesel perioodil tungis peale Punaarmee, kes üritas meeletult ümber piirata armeegrupi *Narva* koosseisus võidelnud SS-i III Germaani soomuskorpust. Teisel perioodil alustas Saksa pool vasturünnakuid Auvere sillapeale, eesmärgiga see algul kokku suruda ja hiljem likvideerida, et taastada rindejoon piki Narva jõge.

Veebruari algul oli sakslaste kõige olulisem saavutus see, et suudeti varem ettevalmistatud kaitseliinile *Panther* üldjoontes püsima jääda. Osalt korrapäratult taandunud väeüksustes taastati kord ja muudeti need taas võitlusvõimelisteks. Sellest hoolimata õnnestus Punaarmeel veebruari algul neljas kohas Narva jõgi ületada ning moodustada väikesed sillapead (Narva-Jõesuu, Riigiküla, Siivertsi–Vepsküla, Vääska). Sillapead löid eelduse läbimurdeks sakslaste kindlustustest Narva jõe joonel.

Kolm platsdarmi suutsid sakslased suhteliselt kiiresti likvideerida, kuid Vääska juurest alguse saanud ja hiljem Auvereni laienuvad sillapea jäi püsima ja oli suureks ohuks Narva all võitlevatele saksa üksustele. Kui oleks Punaarmeel õnnestunud seal läbimurre saavutada, oleks tõenäoliselt kogu Narva rinne kokku varisenud.

Veebruari teisel poolel ja märtsi algul peetud ägedate kaitselahingute olulisima saavutusena õnnestus sakslastel ära hoida SS-i III Germaani soomuskorpuse ümberpiiramine ja hävitamine. Lõpuks suudeti suurte pingutusega Auvere platsdarmi laiendumine peatada ja rinne stabiliseerida.

Märtsis ja aprillis õnnestus aga sakslastel omi positsioone Auvere võitlusruumis märgatavalt parandada. Sakslased saavutasid edu kolme suurema vastupealetungiga, mille tulemusena pressiti Auvere platsdarm märgatavalt kokku ja suruti sohu, kust Punaarmeel ei õnnestunudki enam välja murda.

Punaarmee jaoks oli veebruari ja märtsi lahinguis suurim ebaõnnestumine, et lasti käest soodne võimalus armeegrupp Narva hävitamiseks ja kiireks edasitungiks. Oma osa Punaarmee ebaõnnestumises oli sellel, et killustati oma jõud ning prooviti rünnata kord ühes ja siis teises kohas, suutmata seejuures kuskil otsustavat edu saavutada. Ainsaks tulemuseks olid suured kaotused isikkoosseisus ja tehnikas ning vähene territoriaalne võit.

Mõlemale võitlevale poolele olid suureks probleemiks kevadtalvised rasked

ilmastikuolud. Punaarmee ei suutnud korraldada kehvade teeolude tõttu järelvedu ja otsustaval momendil jäi rünnak seisma. Sakslastele oli 19. aprilli rünnaku üheks ebaõnnestumise põhjuseks pehme pinna, mis ei lasknud tankidel vabalt tegutseda. Kindlasti mõjutas mõlema võitleva poole lahingute iseloomu ka soine metsane maastik ja korralike teede vähesus, mis muutis suuremate soomusüksuste kasutamise võimatuks.

Lõpetuseks võib öelda, et 1944. aasta veebruarist aprillini kestnud lahingud olid sakslaste jaoks valdavalt edukad. Sakslased said rinde pidama ning Narva rindest venelased läbi murda ei suutnud. Kuigi sakslased suutsid Auvere platsdarmi sohu kokku suruda, venitas see niigi kõverat rindejoont pikemaks. Juulis sakslaste poolt ette võetud rindeõgvendamise üheks põhjuseks oligi rindejoone liigne pikkus ja Auvere platsdarmilt lähtuv pidev oht Narva all võitlevatele üksustele.

SUMMARY

Battles for Auvere Bridgehead from February to April 1944

Battle for Auvere Bridgehead lasted from February until July 1944. From February until April took place the most important battles, as they had the most intense combat activity. Winter-spring battles can be divided into two periods. In the first period Red Army was the attacking party and tried to encircle the troops of III Germanic SS Panzer Corps. In the second period Germans started counter-attacking Auvere Bridgehead, with a goal to press the bridgehead together and then to destroy it. Germans also planned to restore the front line along the Narva River.

In the beginning of February, the biggest achievement for Germans was to be able to remain at the previously built Panther line. Order and fighting capacity was restored in the troops that had before chaotically retreated from Leningrad. Nevertheless, Red Army managed to cross the Narva River and formed four small bridgeheads. Those bridgeheads made precondition for Red Army to successfully break through the German fortifications on the line of Narva River.

Germans could eliminate three bridgeheads. Bridgehead, which started from Vääska and then expanded to Auvere, remained and was dangerous for Germans who fought under Narva. If Red Army would have managed to break through from that bridgehead, it could have meant collapse of Narva front for Germans.

Due to severe defence battles in the second half of February and in the beginning of March, Germans were able to defend their III Germanic SS Panzer Corps from being encircled and destroyed. Finally, when Germans could stop the expanding of Auvere Bridgehead and stabilize the front, they also managed to improve their positions in March and April. Germans had success with three counter-attacks, in which Auvere Bridgehead was compressed and forced into swamp, from where Red Army could not break out.

The biggest failure for Red Army in the battles of February and March, was not being able to destroy the Army Group Narva and therefore, Soviet forces could not proceed quickly to Estonia. One of the reasons of Red Army's failure was that Soviet forces did not assemble all of their troops. Red Army tried to attack from different positions, but did not succeed. As a result, Soviet forces lost many soldiers and a lot of equipment.

Both parties struggled with bad winter-spring road conditions. Due to that, Red Army had to stop its' attack because there was no transportation of supplements. Germans also had to suspend their attack on 19th of April due to soft soil, which did not allow tanks to get involved in combat. Both Red Army and Germans were affected by boggy soil, forested surroundings and the lack of proper roads, which did not suit for heavier armory.

To conclude, the battles of Auvere Bridgehead from February to April in 1944 were mostly successful for Germans. Germans were finally able to keep their front and Red Army could not break through from it. Although Germans could compress Auvere Bridgehead into marsh, it stretched the already too curved front line even longer. Therefore, in July Germans decided to straighten the front. Front-straightening also limited the danger from Auvere Bridgehead, which was threatening German troops who fought under Narva.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

ARHIIVIALLIKAD

Bundesarchiv

XXXXXIII korpuse vahearuanne AGr Narvale 06.04.1944. – RH-24-43-100.

XXXXXII armeekorpuse päevakäsk 06.04.1944. – RH-24-43-101.

Suurtükiväe komandör 113. väegrupile "Nord" 22.2.1944. – MA-RH-24-54/122.

Vaivara Sinimägede muuseum

Pustoska ja Mustajõe ühishaudadesse maetute nimekiri.

KIRJANDUS

Gailit, Karl 1944a. Nad tahtsid läbi murda. – Rindeleht. 26. veebruar 1944.

Gailit, Karl 1944b. Võitlused Narva ruumis. – Rindeleht. 29. aprill 1944.

Helme, Mehis 1996. Eesti kitsarööpmelised raudteed 1896–1996. Tallinn.

Kalveti, Valter 1944. Piiramislahingud Narvast edela pool. – Rindeleht. 7. aprill 1944.

Kalvo, Alvred 1974. Kaitseliini Panther purustamine. – Edasi. 2.–25. veebruar.

Kurbjuhn, Paul 1944. Soomuskrahv: Üks kangelaslikke võitlejaid Narva rindel. – *Eesti Sõna* 28. aprill 1944.

Laar, Mart 2006. Sinimäed 1944. II maailmasõja lahingud Kirde-Eestis. Tallinn.

Laar, Mart 2007. Sõjakirjasaatjad Saksa armees II maailmasõjas. Tallinn.

Maidre, Ivika; Õun, Mati 2008. Vaivara vald – 900-aastane lahinguväli II. Tallinn.

Mengel, Hamilkar 1961. Suurim armastus II. New York.

Muru, Aimur. 1944. Eesti rügement "Tallinn" lahinguis. – Rindeleht. 26. veebruar 1944.

Newton, Steven H. 1995. Retreat from Leningrad Army Group North 1944/1945. Atglen.

Nisuma, Marek (koost) 2011. Eesti piirikaitserügemendid ja politseipataljonid Narva rindel 1944. aastal. Tallinn.

Pruett, Michael (koost) 2008. Panzerkampfgruppe Strachwitz. Winnipeg.

- Puusepp, J.* 1944. Eesti vabatahtlikud metsavõitluses. – Rindeleht. 18. märts 1944.
- Remmelgas, Jüri* 1944. Surmaorust tulijad jutustavad. – Virumaa Teataja. 25. aprill 1944.
- R. P.* 1944a. Võitlus kodumaa eest. Eesti vabatahtlike pataljonid Narva rindel. – Rindeleht. 25. märts 1944.
- R. P.* 1944b. Eesti mees kodumaa kaitsel. – *Virumaa Teataja* 6. aprill 1944.
- Saar, Harri* 2001. Viljandist Sirgala sohu. – *Teed ja saatused*. Koost. Reino Hein. Tartu.
- Tamm, Boriss* (toim.) 1977. Eesti rahvas Nõukogude Liidu Suures Isamaasõjas 1941–1945 II. Tallinn.
- Treuhveld, Robert* 2010. Laidoneri liin kui Narva tabalukk. – *Tehnikamaailm*. nr 5, lk 60–63.
- Гринкевич, Владимир* 1975. Когда пылала Балтика. Таллинн.
- Кариус, Отто* 2007. «Тигры» в грязи. Воспоминания немецкого танкиста. Москва.
- Кривошеев, Евгений* 1984. Битва за Нарву. Таллинн.

INTERNETIALLIKAD

- Armeegrupp Narva sõjapäevikud* – <http://wehrmacht.rindeleht.ee/ktb/1/1.html>
- Lexikon der Wehrmacht* – <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de>.
- Бегинин, Олег* 2010. Восточный фронт: Битва за Ленинград, прорыв и снятие блокады в 1943-44 годах. – <http://weltkrieg.ru/battles/103-----1943-44-.html>.

AJAKIRJANDUS

- Eesti Sõna. 1944.
- Rindeleht. 1944.
- Virumaa Teataja. 1944.

LISAD

Ilmastikuolud

1. 1. veebruar – ennelõunat selginev, õhutemperatuur 0°C
2. 11. veebruar – osaliselt pilves, vahelduva pilvisusega ilm, õhtemperatuur 0°C
3. 14. veebruar – pilves, mõõdukas nähtavus, õhutemperatuur 0°C
4. 20. veebruar – hea nähtavus, õhutemperatuur -6°C
5. 1. märts – pilves, õhutemperatuur -5°C kuni -7°C
6. 26. märts – selge, hea nähtavus, õhutemperatuur -3°C, lume paksus 15 cm
7. 30. märts – selge, hea nähtavus, temperatuur -4°C, lumikatte paksus 10 cm
8. 6. aprill – külm, hea nähtavus päeval, temperatuur umbes 0°C
9. 8. aprill – pilves selgimistega ilm, hooti sajab lund, pärastlõunal päike, hea nähtavus, temperatuur umbes 0°C
10. 19. aprill – selge, hea nähtavus, temperatuur +3°C
11. 23. aprill – pilves, mõõdukas nähtavus, õhtul selgineb, temperatuur +7°C

Ilmastikuandmed on võetud Narva sõjapäevikutest.

Kaardid

Kaart nr 1

Kaart nr 1: Eesti kaitseväge topo- hüdrograafia osakonna Väaska ümbruse kaart aastast 1925

Kaart nr 2: Eesti kaitseväge topo- hüdrograafia osakonna Auvere ümbruse kaart aastast 1925-26

Kaart nr 2

Kaart nr 2: Eesti kaitseväge topo- hüdrograafia osakonna Avere ümbruse kaart aastatest 1925-26

Kaart nr 3

Kaart nr 3: Eesti kaitseväge topo- hodgeograafia osakonna Reidepõllu, Kirikuküla ja Hundinurga ümbruse kaart aastast 1925-26

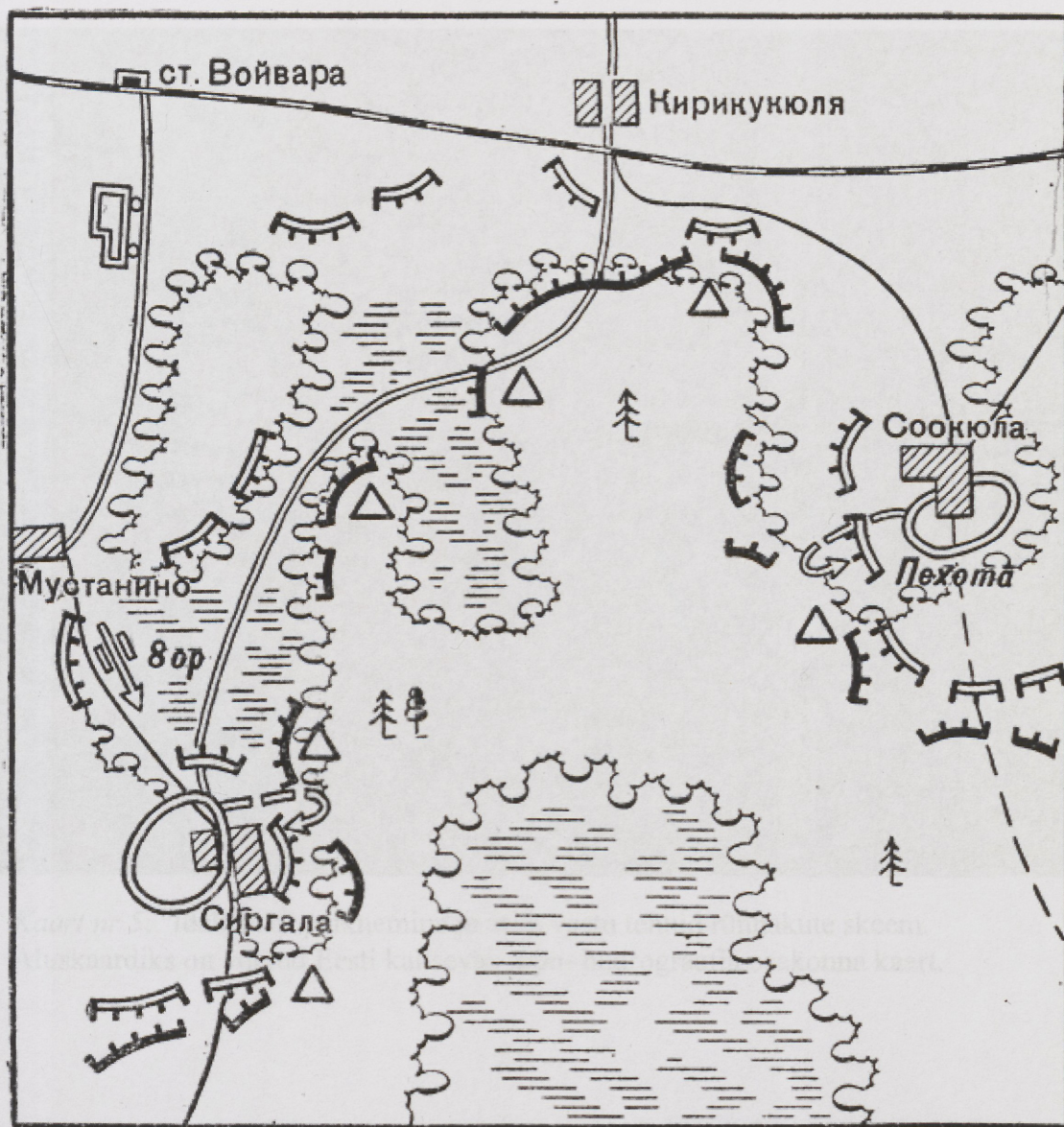
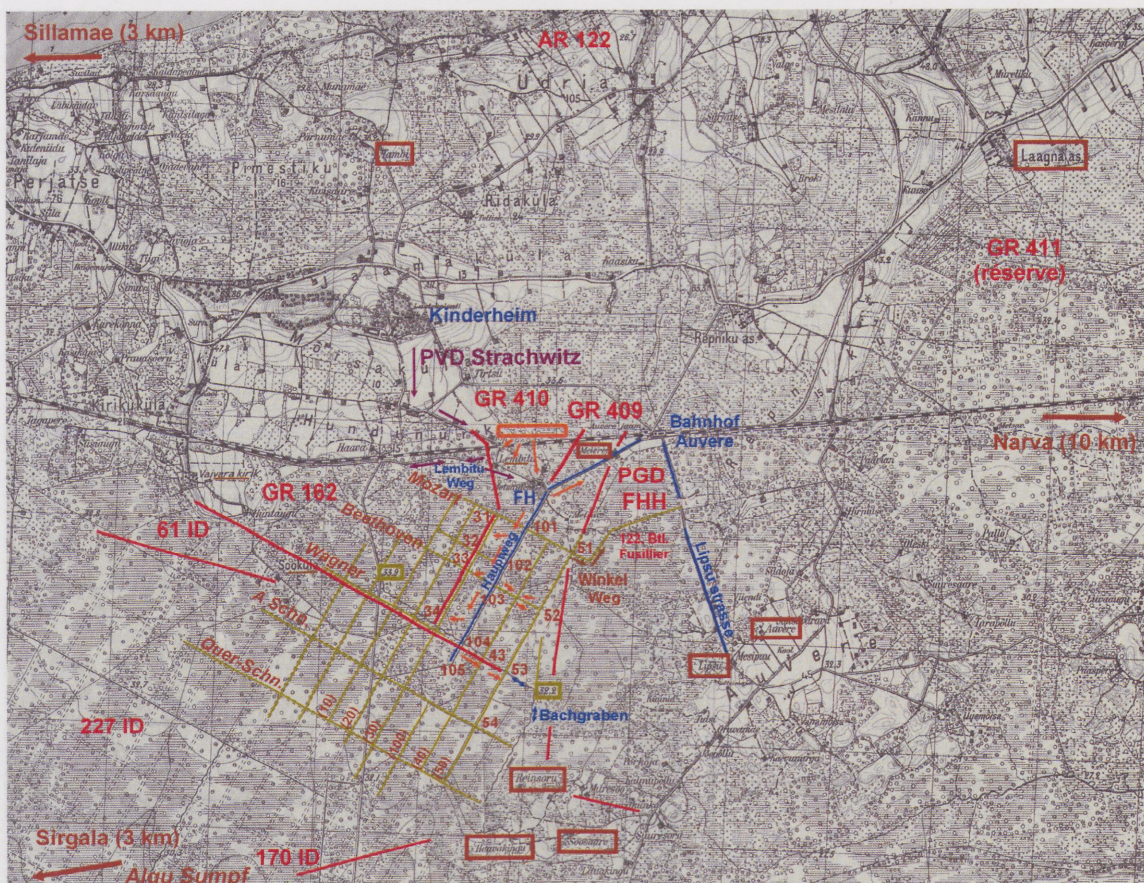

Рис. 3. Разведка наблюдением в районе Соокюля, Мустанино, Сиргала 23—24 марта 1944 г.

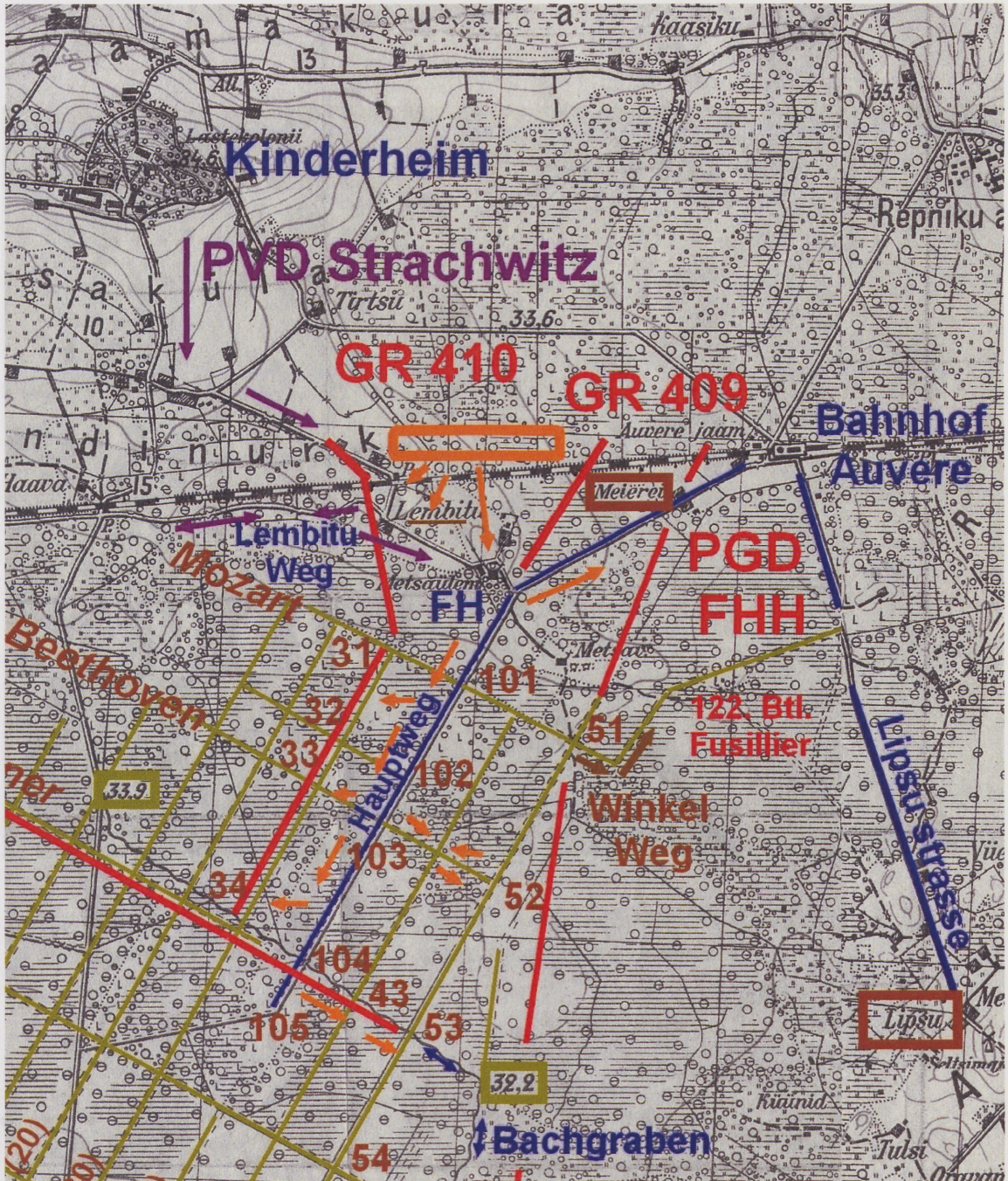
Каарт nr 4: "Läänekõrva" paiknemise kaart, võetud raamatust *Битва за Нарву*.

Kaart nr 5

Kaart nr 5: "Idakõrva" paiknemine ja selle vastu tehtud rünnakute skeem. Aluskaardiks on võetud Eesti kaitseväe topo- hüdograafia osakonna kaart.

Kaart nr 6

Kaart nr 6: "Idakõrva" paiknemine ja selle vastu tehtud rünnakute skeem. Aluskaardiks on võetud Eesti kaitseväge topo- hüdograafia osakonna kaart.

Fotod

Foto nr 1: Eesti kaitseväge aerofoto, tehtud 30ndate lõpus. Lastekodu mägi, kus asus von Strachwitzi staap. Foto asub Vaivara Sinimägede muuseumis.

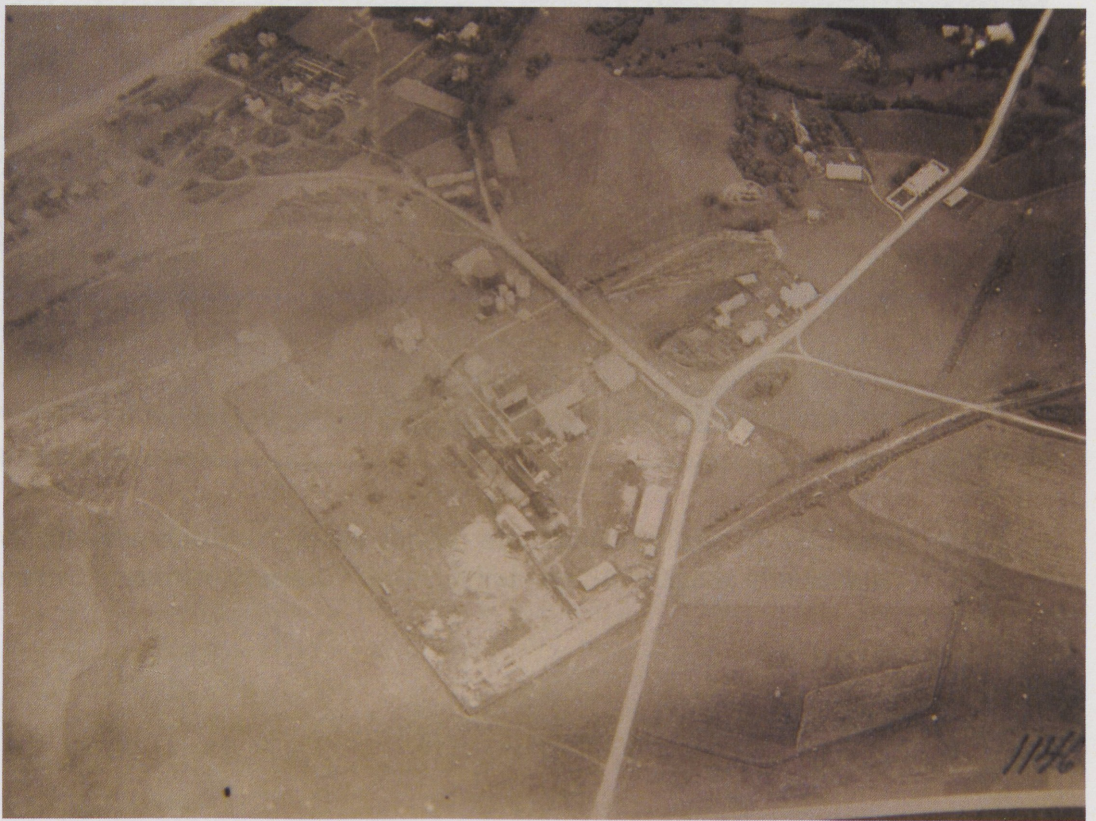

Eesti kaitseväge aerofoto 30ndate lõpust. Auvere raudteejaam, kus 1944. toimusid rasked lahingud.

Eesti kaitseväge aerofoto 30ndate lõpus. Vaivara kirik koos kirikumajaga. Foto asub Vaivara Sõjapägede muuseumis

Eesti kaitseväge aerofoto 30ndate lõpus. Vaivara kirik koos kirikumajaga. Foto asub Vaivara Sinimägede muuseumis

Eesti kaitseväge aerofoto 30ndate lõpust. Sillamäe õlivabrik, kus asus 502. rasketankipataljoni remondibaas.

Eesti kaitseväge aerofoto 30ndate lõpust. Meriküla rand, kus 14. veebruaril 1944 maandus Punaarmee dessant. Foto asub Vaivara Sinimägede muuseumis.

Krahv Hyazinth von Strachwitz vestlemas oma adjutandi, leitnant Famulaga. Pilt on ilmselt tehtud Hundinurgal. Foto pärineb raamatust *Panzerkampfgruppe Strachwitz*.

502. rasketankipataljoni 2. kompanii sersant Otto Carius.
Foto pärineb raamatust *Panzerkampfgruppe Strachwitz*.

502. rasketankipataljoni 2. kompanii ülem Otto Carius.
Foto pärineb raamatust *Panzerkampfgruppe Strachwitz*.

Peetristi kirik 1944. aasta veebruarist. Fotol on *Tiger* tank 502.
rasketankipataljonist. Foto asub Vaivara Sinimägede muuseumis.

Peetristi kirik 1944. aasta veebruaris. Saksa sõjaväe matused. Foto asub
Vaivara Sinimägede muuseumis.

502. rasketankipataljon 1944. aasta veebruaris-märtsis Narva maanteel. Foto asub Vaivara Sinimägede muuseumis.

*... ja katevarjus. Sõdurid ei kannu talvevormi, et
kõrgendada liikumist. Foto pärineb jaamanust Panzerkampfgruppe Storchwitz*

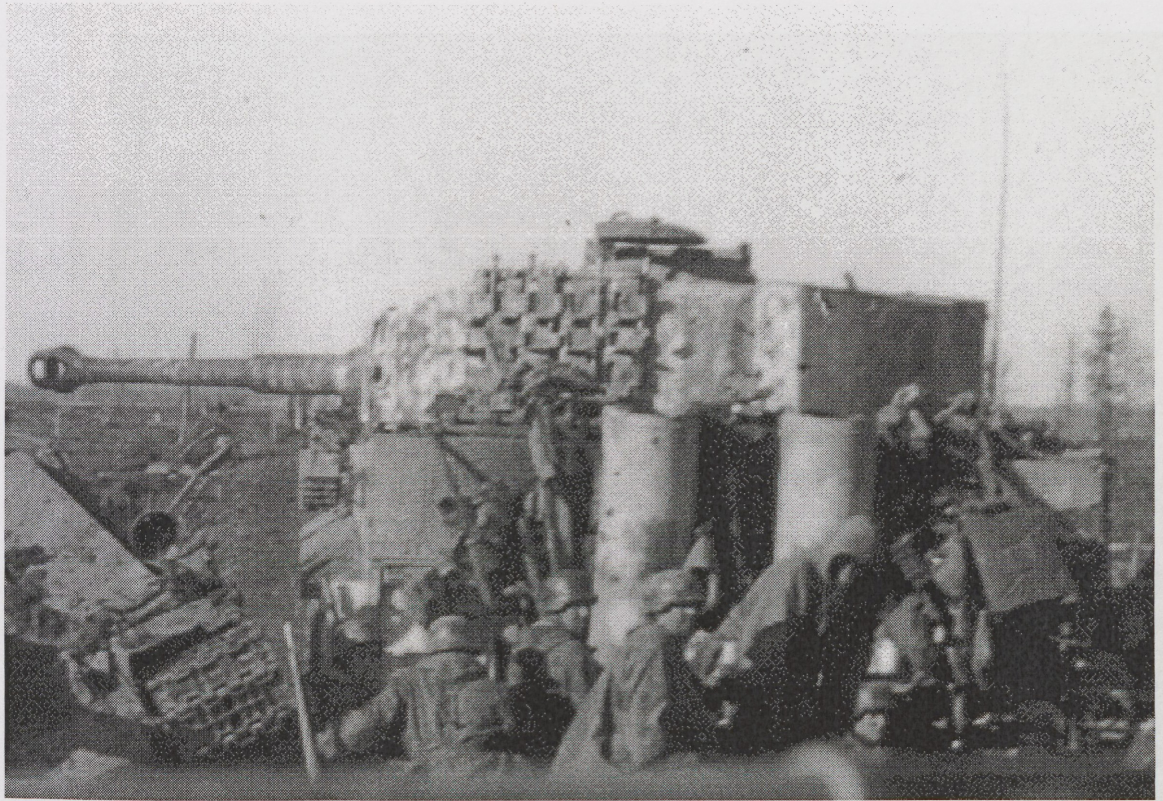
Saksa sõdurid edasi liikumas tanki kattevarjus. Sõdurid ei kannu talvevormi, et kergendada liikumist. Foto pärineb raamatust *Panzerkampfgruppe Strachwitz*.

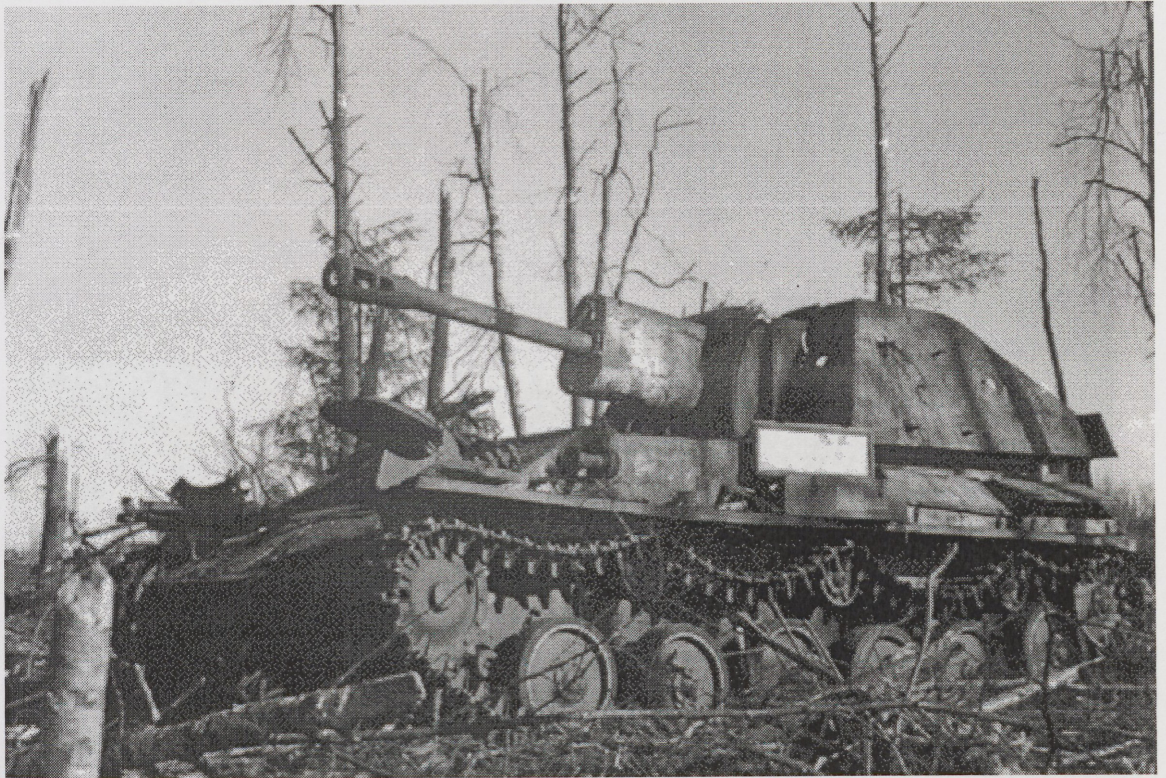
502. rasketankipataljoni tankid Kannuka külas märtsis 1944. Foto pärineb raamatu *Panzerkampfgruppe Strachwitz*.

Aprill 1944. Lipsu teel palkide vedu Kulgu oja täitmiseks. Foto pärineb raamatust *Panzerkampfgruppe Strachwitz*.

Aprill 1944. 502. rasketankipataljon rünnakul Auvere võitlusruumis. Foto pärineb raamatust *Panzerkampfgruppe Strachwitz*.

Aprill 1944. Punaarmee purustatud iseliikuv suurtükk SU-76 Auvere võitlusruumis.
Raamat pärineb raamatust *Panzerkampfgruppe Strachwitz*.

Aprill 1944. 502. rasketankipataljon rünnakul. Foto pärineb raamatust
Panzerkampfgruppe Strachwitz.

Sak.
lähedal. Autori foto.

Sakslaste tanki Panzer IV H jäänused Hundinurga – Metsküla teel, punkti 32,1 lähedal. Autori foto.